

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
MENŲ FAKULTETAS
TAIKOMOSIOS DAILĖS IR TECHNOLOGIJŲ KATEDRA

Rima Lybikaitė

Dailės magistrantūros (specializacija oda) studentė

NEBYLUS DIALOGAS

Magistro darbas

Mokslinis vadovas:

doc. Albinas Kavaliauskas

Recenzentas:

doc. Gražina Šimoliūnienė

Šiauliai, 2008

SANTRAUKA

Magistro darbe teorinėje dalyje nagrinėtas dialogas tarp žmonių, tarp žmogaus ir daikto, tarp amato ir meno. Aiškinamasi dialogo reikšmė amato raidai.

Tobulėjant technologijoms, amatininkystė įgauna visai kitą prasmę. Ji nebetenka turėtos reikšmės gyvenime ir dėl didelių laiko sąnaudų tampa nepopuliari. Dažnai pasitaiko menininkų (odininkų) savo kūryboje naudojančių senąsias tradicijas. Apžvelgiami jų odos skulptūros darbai, kūriniai pasirinkti prototipai ir panaudotos technologijos.

Atliekama anglinio lygintuvo ir jo raidos(formos, dekoru, kairinimo būdo) analizė. Jo forma ir atliekamas procesas, lyginimas, naudojami kaip prototipai kolekcijai sukurti. Darbo metu išsikelta hipotezė pasitvirtino. Kolekciją sudarančios dvi grupės, būdamos stilistiškai skirtingos, pabrėžia skirtingus laikmečius, kartas. Dialogas tarp daikto ir žmogaus atsiranda žiūrovui stebint šią kolekciją.

SUMMARY

In the theoretical part of the master's thesis, the dialog between people, between a man and a thing, and between a craft and an art has been analysed. The importance of the dialog for the development of a craft has been ascertained there.

By development of technologies, crafts acquire completely different meaning. They lose their possessed significance in life and due to great expenditures of time become unpopular. Frequently, there are artists (curriers) who are using old traditions in their creative work. Their leathern sculpture works, prototypes chosen for creation and used technologies are reviewed there.

The coaly iron and its development (form, décor, heating technique) is analysed in the work. Its form and the performed process – the ironing – are used as prototypes for creation of a collection. The hypothesis raised during the work was confirmed. Two groups constituting the collection by being stylistically different emphasise different times and generations. The dialog between a thing and a man originates in observation of this collection by a spectator.

Turinys

ĮVADAS.....	5
1. AMATAI – MATERIALUSIS KULTŪRINIO PAVELDO KLODAS.....	9
1.1. Amatų atsiradimas, vystymasis ir nykimas.....	9
1.2. Odininkystės amatai odos dailės pirmtakai.....	11
2. PAVELDAS NEIŠSEMIAMAS KŪRYBINIŲ ĮDĖJŲ ŠALTINIS.....	15
2.1. Etnopaveldas – etnodizaino ištakos.....	15
2.2. Lygintuvo (proso) vaizdinys - šiuolaikinėje menininkų kūryboje.....	16
3. ŠIUOLAIKINIO ODOS SKULPTŪROS ŽANRO IŠSKIRTINIAI BRUOŽAI.....	19
3.1. Odos skulptūrinės plastikos ištakos.....	19
3.2. Šiuolaikinė odos skulptūra ir skulptoriai.....	20
3.2.1. Šiuolaikinė skulptūra lietuvių odos menininkų kūryboje.....	20
3.2.2. Šiuolaikinė skulptūra užsienio odos menininkų kūryboje.....	23
3.3. Odos plastinio meno raiškos ir technologiniai savitumai.....	27
4. MAGISTRINIO DARBO TEMOS PROJEKTINIS TYRIMAS IR STUDIJOS.....	29
4.1. Anglinio “proso” formų įvairovė ir funkcija.....	29
4.2. Špižinis lygintuvas šiuolaikinio lygintuvo formos prototipas.....	31
4.3. „Dialogo“ išraiškos skulptorių kūryboje.....	34
5. KŪRYBINIŲ DARBŲ GRUPĖS “NEBYLUS DIALOGAS” PRISTATYMAS	37
5.1. Skulptūrinės grupės “Nebylus dialogas” koncepcija.....	37
5.2. Kūrybinių grupių formų plastinių ir technologinių sprendimų analizė.....	37
5.3. Kūrinio grupių analizė.....	42
IŠVADOS.....	44
SIŪLYMAI.....	45
LITERATŪRA.....	46
PRIEDAI.....	49

IVADAS

Dialogas – kaip pagrindinė priemonė informacijai plisti. Išlikęs paveldas - tam tikra dialogo forma tarp šių ir praėjusių dienų. Amatas buvo išmokstamas tiesiogiai bendraujant, stebint amatininko darbą ir perduodamas iš kartos į kartą. Jų sukurti daiktai, įrankiai „pasakoja“ apie tų dienų kultūrą papročius. Keičiantis laikams ir tobulėjant technologijoms, ėmė plisti rašytiniai informacijos šaltiniai. Tiesioginis bendravimas su amatininku pasikeitė į savarankišką mokymąsi iš vadovėlių, sukauptų užrašų. Vis labiau tobulėjant informacinėms technologijoms, žmones, ypač jaunimas, labiau naudojami internetinėmis svetainėmis. Tokiu būdu yra bendraujama ir gaunama informaciją iš viso pasaulio. Ieškant naujovių, plintant globalizacijos idėjoms, dažnai pamirštama savo krašto kultūra, papročiai ir tai, kas yra šalia.

Dialogai tampa sudėtingi tarp skirtingų kartų, kadangi skirtingos kartos turi skirtingas vertybes, kurios nebėra vertybės kitai kartai. Vyksta vertybių perkainavimas. Tokiomis sąlygomis tampa nelabai įmanomas senosios kartos sukauptos patirties, papročių perdavimas ir išsaugojimas. Konfliktas taip pat yra dialogo forma. Tokiu būdu vyksta apsikeitimas informacija, jos perdavimas, bet dėl neigiamos nuostatos ne visada perduodama informacija pasiekia tikslą ir yra teisingai suvokiama adresato.

Globalizacijos procesas taip pat neigiamai veikia identiteto išsaugojimo siekius. „Pastebėjau, kad pastaraisiais metais visi galėjo atsinaujinti ir išbandyti kiekvienam labiau priimtinas meno tendencijas. Lyg ir nebeliko tuščių spragų, išlaisvėjo braižas, emocijas reiškiant kūrybiniais ženklais. Bet savaime suprantama, kad išraiškos naujovės turi būti kaupiamos nenaikinant savo identiteto tuose trumpalaikiuose avangardo blykstelėjimuose, kurie gali būti pateisinami kai kuria Vakarų patirtimi, bet svetimi Lietuvai. Natūralu, kad tokiais atvejais galima susižavėti naujais raiškos būdais, bet svarbu, kad jie atitiktų asmeninę patirtį ir vidinius poreikius. Skaitydamas ir žiūrėdamas tai, kas mane pasiekia iš Lietuvos, žinau, kad ši tema ten yra svarstoma ir dažnai traktuojama pozityviai“ (Internetinė prieiga nr. 1) - viename iš savo straipsnių nuomonę apie Lietuvos meną išsako italas Enzo Pellai.

Temos aktualumas ir tyrimo problema:

Tobulėjant technologijoms, komunikacijos priemonėms dažnas žmogus atsisako bendravimo su šalia esančiais ir pasineria į virtualų pasaulį. Jam reikalingą informaciją randa interneto platybėse pamiršdamas, kad nemažai informacijos jis gali gauti betarpiškai bendraudamas su šalia esančiu žmogumi. Tiesioginio bendravimo, dialogo nykimas įtakoja daugybę reiškinių vykstančių mūsų gyvenime. Vienas iš tokių reiškinių – kultūrinio paveldo nykimas. Dabar visų dėmesys atkreipiamas į amatininkų įrankius, bet ne į žmones išmanančius senųjų amatų subtilybes ir technologijas. Jų įrankiai ir priemonės

darbui atlikti tampa muziejinėmis vertybėmis. Likę senųjų amatų puoselėtojai sunkiai pritraukia jaunąją kartą domėtis senuoju amatu, kuris šiomis dienomis atrodo niekam nereikalingas, nenaudingas. Sukurtos ir išstobulintos technologijos, technikos bei įranga leidžia daug greičiau ir lengviau pasiekti norimo rezultato, padaryti gaminį, kuriam sukurti amatininkas užtruktų kelis kartus ilgiau. Kultūrinio paveldo dalis (senųjų amatininkų įrankiai, įvairūs rakandai ir sendaikčiai) šiame amžiuje virsta tiesiog meno kūriniais, dekoruojančiais gyvenamąją aplinką net nesigilinant į tikrąją daikto vertę: ne materialią, bet dvasinę. Panašią mintį išreiškia ir Donald Wintersgill savo straipsnyje „Paveldas“. Su nostalgija žmonės atsimena tai kas buvo anksčiau, bet nesusimąsto, kad vienaip ar kitaip gali prisidėti prie kultūrinio paveldo išsaugojimo. (Internetinė prieiga nr. 7)

Benutrūkstančio „dialogo“ atkūrimu, tarp praeities ir ateities kartu, rūpinasi Jungtinių tautų organizacija UNESCO. Organizacija savo veikla siekia stiprinti bendradarbiavimą tarp tautų išsaugant kiekvienos kultūros savitumą. Vienas iš penkių pagrindinių UNESCO organizacijos išsikeltų tikslų yra paveldo išsaugojimas ateities kartoms.

Tyrimo objektas:

Dialogo reikšmės ieškojimas amato vystymuisi. Renkami šiuolaikinės odos dailės skulptūros pavyzdžiai. Bandoma išsiaiškinti ar įmanomas dialogas tarp daikto ir žmogaus. Dialogo reikšmės vizuali kūrybinė interpretacija kaip prototipą naudojant anglinį lygintuvą, kaip simbolį padedantį įvardinti kaitą ir tęstinumą.

Tyrimo hipotezė:

Odos plastinėje kompozicijoje įtaigiau atskleidžiamas „dialogas“ tarp daikto ir žmogaus, tarp skirtingų laikmečių, tarp skirtingų kartų.

Tyrimo tikslas:

- Sukurti odos skulptūrų kolekciją „Nebylus dialogas“ perteikiančią susvetimėjimo fenomeną žmonių kartų tarpusavio bendravime.

Tyrimo uždaviniai:

- Išsiaiškinti dialogo reikšmę odininkystės ir kailiadirbystės amato raidoje.
- Išanalizuoti ir palyginti lygintuvų formų specifiką, estetiką, dekorą ir funkcionalumą.
- Bauhauzo laikotarpiu vyravusių formų analizė.

- Išanalizuoti „Dialogo“ temos atspindėjimą meninės raiškos priemonėmis, emocijų perteikimu šiuolaikinėje skulptūroje.
- Idėjos perteikimui tinkamiausių formų grafiniai ieškojimai, maketai.
- Įgyvendinti magistro darbo kūrybinę dalį bei numatyti eksponavimo galimybes.

Tyrimo metodai:

Darbe naudojami indukciniai, dedukciniai metodai. Renkama vaizdinė ir teorinė medžiaga. Atliekama surinktos medžiagos analizė, grupavimas, palyginimas. Analizuojami skulptorių darbai, juose naudojamos meninės, plastinės raiškos priemonės. Kūrybiniame darbe kaip prototipas naudojama anglinio lygintuvo forma. Atliekamos jo formos interpretacijos remiantis klasikine formų plastika ir bauhauzo stiliui būdingomis formomis.

Tyrimo organizavimo etapai:

- Temos ir koncepcijos iškėlimas.
- Problemos formulavimas.
- Darbo tikslų bei uždavinių nustatymas.
- Informacijos rinkimas.
- Kūrybinis procesas. Idėjos grafiniai, meninio sprendimo ieškojimai.
- Teorinės magistro darbo dalies parengimas.
- Meninės, plastinės raiškos galimybių paieškos. Technologinių bandinių kūrimas. Make-tų kūrimas.
- Praktinės - kūrybinės magistro darbo dalies įvykdymas.
- Kompozicijų ekspozicijos ir pristatymo parengimas.

Rezultatų naujumas:

Kiekvienas menininkas savo kūryboje naudoja prototipus. Vieni remiasi gamta, augalais, gyvūnais, kiti jau esamais daiktais, rakandais, etnokultūra. Odos tūrinės plastikos kolekciją „Nebylus dialogas“ sudaro dvi kūrybių grupės, kurių viena – aliuzija į skulptūros meno klasiką, antroji atspindi išgrynintas formas būdingas Bauhauzo stiliui.

- Išanalizuota anglinių lygintuvų formų įvairovė ir priklausomumas nuo laikmečio, paskirties ir kaitinimo būdo.

- Apžvelgta anglinio lygintuvo kaip prototipo apraiškos menininkų kūryboje.
- Apžvelgta: odos plastinės raiškos galimybės; dinamikos, emocijų perteikimas skulptūroje.

Teorinis darbo reikšmingumas: rinkdama teorinę medžiagą radau begalę šaltinių įvairiais aspektais aprašančius amatininkų (odininkų) įrankius, keletą naudotų technologijų. Rašytinių šaltinių nagrinėjančių amatus kaip dialogą su artimu, visuomene pasauliu aptikti nepavyko.

Praktinis darbo reikšmingumas: magistro darbo kūrybinė dalis. kolekcija „Nebylus dialogas“ reikšminga tuo, kad siekia atkreipti dėmesį į susvetimėjimą tarp kartų. Atskiros kolekcijos grupės yra kartu ir panašios, ir skirtingos. Tokia grupių kolekcija norima sukurti aliuziją į praėjusius ir ateities laikus. Kolekcija skirta eksponuoti parodinėje erdvėje. Atskiros kolekcijos grupės gali būti eksponuojamos kaip dekoru detalės erdviame interjere.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro:

1. Teorinis aprašas (39psl.), iš jų 32 psl. teorinė analizė, 7 psl. kūrybinio darbo aprašas, psl. priedai. Iš viso panaudotos 105 iliustracijos.
2. Kūrybinė dalis. Kolekcija „Nebylus dialogas“. I grupė: trys objektai; II grupė: penki objektai.

1. AMATAI – MATERIALUSIS KULTŪRINIO PAVELDO KLODAS

1.1. Amatų atsiradimas, vystymasis ir nykimas

Kailiadirbystė ir odininkystė atsirado tada kai pirmykštis žmogus sugalvojo nudobto žvėries kailį panaudoti savo kūno apsaugojimui, būsto statybai ar apyvokos daiktų gamybai.

Lietuva žemdirbystės ir gyvulininkystės kraštas. Čia taip pat nemažai miškų, kuriuose gausu žvėrių taigi nenuostabu, kad išsivystė kailiadirbystė ir odininkystė. Pagal atliktus istorinius tyrimus Lietuvoje išdirbta oda buvo naudojama jau pirmaisiais amžiais po Kristaus. (Internetinė prieiga nr.2). Šaltinyje (internetinė prieiga nr.6) minima, kad Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais Lietuvoje gyvybos tikslais buvo apgyvendinti totoriai. Atkeliavę gyventi čia tęsė savo tradiciją, odų išdirbimo verslą ir savo dirbiniais garsėjo jau XIII amžiuje. Totoriai savo meistriškumo paslaptis perduodavo iš kartos į kartą. Amatininkai saugodavo odos išdirbimo amato subtilybes. Vietiniai, lietuviai, kailiadirbiai mokytį savo amato priimdavo mokinius. Taip pat turėdavo po 2 – 3 pagalbininkus (gizus), kurie jam padėdavo. Ilgą laiką odininkystė išliko smulki, amatininkiška, nors paklausa vis didėjo. Remiantis istoriniais šaltiniais 1323m Gediminas siuntė laiškus į kitas šalis su prašymais atvykti amatininkus gyventi ir dirbti Lietuvoje. Amatininkų trūkumas skatino dialogus su kitomis valstybėmis. Atkeliavę kitataučiai su savomis amato tradicijomis laikui bėgant pasidalino su vietiniais. Galimas daiktas patobulindami vieni kitų odų ir kailių išdirbimo technikas, įrankius.

Rankinis odos, kailio išdirbimas dėl savo ilgo technologinio apdirbimo proceso nespėjo patenkinti augančio poreikio. Todėl pardėta galvoti, kad pelningiau įsivežti žaliavą ir ją perdirbti. Tai ir buvo bene svarbiausia odininkystės amato nykimo priežastis.

XVII - XVIII a. odos pramonė pradėjo vystytis Lietuvoje. Pagrindiniu odų perdirbimo centru tapo Šiauliai: miestas, įsikūręs visais atžvilgiais patogioje geografinėje padėtyje. Be to, čia 1871 m. buvo baigtas tiesti Liepojos – Romnų geležinkelis. Tai magistralė, sujungusi Liepojos uostą, o tuo pačiu ir Šiaulius su pietinėmis Rusijos gubernijomis iki pat Juodosios jūros uostų, su kaimyninėmis šalimis. (Paleckis – Kaktavičius, 1998).

Pirmasis odų perdirbimo fabrikas buvo įkurtas Ch. Frenkelio (1877m.). Pirmojo pasaulinio karo metais suniokotą odų fabriką 1920m. atkūrė jo sūnus Jokūbas Frenkelis. Atkurtame fabrike buvo išdirbama chromo ir juchto oda avalynei, diržams, balnams, sakvojažams, pakinktams. Gaminta sunki avalynės padų ir vidpadžių oda bei lengva oda, tinkanti paltams, kepurėms siūti. 1894 m. pradėjo veikti kitas, brolių Rogalinių, odos fabrikas. Broliams Nurokams buvo tik lengviau tęsti jau pirmtakų pradėtus

darbus. Pradžioje jie išdirbo chromo ir juchto, padų bei vidpadžių odas, daugiausia tiekiamas kariuomenės reikalams. Žaliavą daugiausia susipirkdavęs Lietuvoje. Nurokų fabrikas 1930 m. modernizavus gamybą, gerokai atpigino produkciją, todėl čia gaminamos odos lengvai konkuravo su užsienio fabriku pagamintomis odomis. (Kavaliauskas, 2003).

Įkurti pramonės, prekybos ir amatų rūmai, bendradarbiaudami su analogiškais rūmais Europos šalyse galėjo padėti įveikti šiuos sunkumus. 1924 m. išsirutuliojo mintis kurti pramonės ir prekybos organizaciją. Apie amatus tuo metu nebuvo kalbama. Jie buvo susiskaldę, egzistavo daugybė amatininkų, kurie neturėjo kokios nors juos vienijančios organizacijos, be to, dalyvavimas veikloje reikalavo ir dalies pelno skyrimo rūmų reikalams. Smulkiems amatininkams tai buvo nepriimtina.

Subrendus vidinėms prielaidoms, bei atsiradus išoriniam postūmiui ir paskatoms 1924 m. gruodžio 19 d. Lietuvoje buvo priimtas Prekybos ir Pramonės rūmų įstatymas. Įstatyme buvo numatyti šių rūmų tikslai – vystyti prekybą ir pramonę bei atstovauti jos interesus. (Internetinė prieiga nr.2). Prekybos ir pramonės rūmai sudarydavo sandėrius su kitomis užsienio valstybėmis. Jungė Lietuvos prekybininkus, skatino ekonominį bendradarbiavimą su kitomis šalimis. Tokios sekcijos buvo sudarytos su Britanija, Anglija, Vokietija. Iki Antrojo pasaulinio karo veikė Lithuanian chambers of Commerce Jungtinėse Amerikos Valstijose. Ilgainiui šie rūmai tapo daugiau stambiųjų amatininkų pagalbininkais, smulkieji liko kaip ir nuošalyje. Rūmų valdymui pasidarius autoritariniu esminis įvykis – į rūmų kompetenciją buvo įtraukti amatai. Nuo tada rūmai turėjo rūpintis amatininkų suregistravimu, jų mokymu, nustatyti amatų produkcijai kokybės reikalavimus. „Buvo pradėti organizuoti vakariniai amatininkų kursai, įsteigtos amatininkų mokyklos. Gabiausi mokiniai būdavo siunčiami tobulintis į užsienio šalis. Buvo siekiama, kad smulkiųjų amatininkų išdirbtų kailių, odų kokybė nesiskirtų nuo pagamintų užsienyje.“ (Kavaliauskas, 2003). Daugelis amatininkų baigę tokius mokslus eidavo dirbti į fabrikus, retas kuris savarankiškai besiidavo amato. Pavieniai dirbti liko tik amato mokslą perėmę iš kito amatininko.

Pastaruoju laikotarpiu pastebimas ypač didelis amatu užsiimančių gyventojų skaičiaus sumažėjimas. Pasak Kęstučio Jaskelvičiaus ir Dalios Urbanavičienės nemažai amatų, kuriuos neabejotinai reikėtų priskirti tautiniam paveldui ir kurie tinkamomis sąlygomis dar galėtų gyvuoti, atsidūrė ties išnykimo riba. Vienas tokių – rimorystė (odinių pakinktų gaminimas). Marijampolės rajone senyvo amžiaus rimorius teigė vienintelis toks likęs ne tik šiame krašte, bet ir visoje šalyje, o perduoti patirties ir žinių neturintis kam. Jo nuomone, amatas nyksta dėl arklių mažėjimo Lietuvoje. Tačiau plėtojantis kaimo turizmui ir senaisiais papročiais grindžiamų pramogų verslui, rimorystė gali tapti svarbiu užsiėmimu, o ją atgaivinti jau gali būti per vėlu. (Internetinė prieiga nr. 5). Tyrimo metu atkreiptas dėmesys į tradicinių amatų meistrų patiriamus sunkumus. Vienos iš pagrindinių problemų - tai reikalingų medžiagų ir įran-

kių, įrangos trūkumas. Odininkai negali įsigyti odos ploninimo mašinų, pjovimo stalų, presų ir kt. Opus ir patalpų įsigijimo, jų įrengimo bei pritaikymo darbui klausimas. Reikia nemažų investicijų, o dauguma tradicinių meistrų, gaunančių dažniausiai minimalias pajamas, jų neturi. Didžiausia problema – pastebimai mažėjantis skaičius meistrų, galinčių perduoti patirtį kitiems, neatsiranda ir norinčiųjų tęsti jų tradicijas (kol kas Lietuvoje iš tradicinio amato sunku pragyventi), net jei šių nykstančių tradicinių amatų gaminiamis rinka ateityje ir būtų palanki. Savo straipsnyje teigia K. Jaskelvičius ir D. Urbanavičienė.

Autoriai pateikia išvadas jog esama tradicinių amatų mokymo būklė rodo, kad šalia formalios mokymo grandies – įvairių kolegijų, valstybinių ir privačių profesinių mokyklų būtina kurti neformalaus mokymo sistemą, taip pat įteisinti dvejopą profesinio mokymo metodą. Taip bus sumažintas atotrūkis tarp mokymosi proceso ir darbo įmonėse (ar sertifikatus įgijusių meistrų). Nors neformaliai tradicinių amatų mokymu užsiima įvairūs kultūros centrai (Lietuvos liaudies kultūros, Vilniaus etninės veiklos centrai, Vilniaus mokytojų namai, Kauno tautinės kultūros centras ir kt.) bei muziejai (Rumšiškių muziejaus dvaro akademija, Lietuvos nacionalinis muziejus, „Aušros“ muziejus Šiauliuose ir kt.), liko pamirštas labai svarbus žinių ir įgūdžių perdavimo būdas – iš meistro – meistrui.

Todėl siūloma įteisinti amatų meistro – mokytojo ir amatų pameistrio – mokinio statusus. Valstybė turėtų skirti stipendijas amato besimokantiems pameistriams, o amatų meistro kvalifikaciją įgijęs asmuo turėtų gauti atlyginimą už kiekvieną individualiai mokomą asmenį, lėšų darbo vietoms įrengti. Tik taip dar būtų įmanoma išsaugoti ir atgaivinti daugelį nykstančių ar merdėjančių amatų, perduoti iš kartos į kartą šimtmečius kauptus senųjų meistrų įgūdžius ir žinias (Internetinė prieiga nr. 5).

1.2. Odininkystės amatai odos dailės pirmtakai

Odininkyste vertėsi senovės Graikijos ir Romos amatininkai, amatas buvo plėtojamas islamo šalyse. Spėjama, kad dailieji odos dirbiniai Lietuvoje pradėti kurti XII - XIII a. 1542 m. įsteigti odininkų, 1562 m. balnininkų, kiek vėliau ir knygrišių cechai Vilniuje. Teigia Žana Leščinskaitė (Internetinė prieiga nr. 9). Odininkystės amato meistrai Lietuvoje gamindavo daugiau funkcionalių daiktus: batus, žieminius drabužius, balnus, pakinktus arkliais. Odiniai ūkio paskirties reikmenys buvo rečiau naudojami. Pagrindinę tokių reikmenų dalį sudarė žirgo „apraga“. Visą komplektą paprastai gamindavo keli meistrai – odininkai, šaltkalviai, juvelyrai ir staliai. Kapinynuose rastos žirgo aprangos liekanos raižytais ornamentais, gausiai dekoruotos sidabrinėmis, žalvarinėmis detalėmis. XVI-XVIII a. balnai buvo

odiniai, auksu ir sidabru siuvinėti, apsiūti brangiu audiniu, dekoruoti įspaustu raštu. Puošniausi buvo didikų ir karvedžių balnai. Jiems gaminti buvo naudojama augalinio rauginimo oda.

Taip pat buvo naudojami odiniai kapšeliai, piniginės, diržai. Smulkesniuose gaminiuose jau daugiau pasitaikydavo naudojamų kniedžių, apkaustų, kurie buvo tiesiog kaip puošybiniai elementai.

1 pav. Žirgo aprangos elementai

Didžiausią odos dirbinių dalį sudarė apavas. Kaime rauktos naginės. Valstiečiai, kurie turėjo batus juos nešiodavo tik ypatingomis progomis, per šventes ir bažnyčioje. Turtingesni miestiečiai ir aristokratai avėjo batsiuvių siūtą ir prie aprangos priderintą apavą, būdingą Europos madai. Amatininkai norėdami įtikti dvarininkų, turtingesnių miestiečių poreikiams turėdavo neatsilikti nuo pasaulyje vyraujančių madų. Pradedama labiau kreipti dėmesį į išvaizdą nei į funkcionalumą. Gotikiniai bateliai buvo smailėjantys, plokščia pakulne, renesansiniai - atviri, plačianosiai, baroko laikotarpio - su masyvia, aukštesne pakulne (vyrų ir moterų), XVIII a. pabaigoje - be pakulnės, suraišiojami raišteliais. Visais laikotarpiais svarbi vyrų kostiumo dalis buvo aukštauliai batai, kartais su atlenkiamu aulu. Diržais pradėta juosėti jau geležies amžiuje. Jis buvo skiriamoji kario aprangos dalis. Puošnūs buvo X-XIII a. karvedžių (ypač kuršių) ir žymesnių karių diržai. Nuo XVI a. kaimiečiai ir miestiečiai vyrai bei moterys juosėsi amatininkų darbo diržais, nusagstytais metalinėmis detalėmis. (Internetinė prieiga nr. 15). Mėniškų odiniu daiktų turėjimas ir naudojimas – buvo prabangos ženklas.

Didikų poreikis prabangiems daiktams skatino odos dirbinių raidą. XVI-XVIII a. dvarų interjerų sienos buvo apmušamos odiniais apmušalais (vad. kordibanais), gamintais Gdanske arba įvežtais iš Rytų. Kordibanai buvo puošiami reljefiniais ornamentais, tapomi, auksuojami, siuvinėjami. Odą bandyta taikyti ir bažnyčių puošybai. Ypač vertingas eksponatas - vietinio darbo XVIII a. II pusės altoriaus antepedijus saugomas Lietuvos dailės muziejuje. Ornamentuota oda buvo aptraukiamos važiavimo priemonės - važiai, karietų ir bričkų vidus, sėdynių pasostės. Aristokratų pomėgis medžioklei skatino medžioklinių krepšių, ginklų ir peilių įmaučių, odinių gertuvių gamybą. XVII - XVIII a. medžioklės krepšiai buvo su ilga rankena, didoki, patogios formos. Jie buvo puošiami laikotarpio vyraujančio stiliaus augaliniais, geometriniiais ir animalistiniais motyvais, figūrinėmis scenomis, inicialais ir kt. (Internetinė prieiga nr. 15). Didėjant didikų poreikiui estetiškiems ir prabangiems daiktams pradėjo atsirasti

ir nefunkcionaliu odinių daiktų, bet tiesiog praturtinančių interjerą. Mažiau puoštų odinių daiktų liko tik valstietiškoje buityje.

Per dvarus į Lietuvą plito kitų tautų kultūra. Vienas iš plitimo būdų buvo knygos. Knygrišystės amato pradininkai Lietuvoje buvo pranciškonų ir bernardinų vienuolynų dirbtuvių vienuoliai. Žinant tai, kad didžioji dalis muziejuose, konkrečiai žemaičių muziejaus „Alka“ fonduose esančių knygų odiniais viršeliais gauta iš dvarų, galima teigti, kad knygos iš kitų šalių (odiniais viršeliais) buvo turtingumo pasireiškimas ir prestižo reikalas.

Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje knygas pradėta įrišti XIV-XV a. XVI a. pabaigoje-XVII a. susikūrė knygiškių cechai. Lietuvos knygišystei didelę įtaką darė italų ir vokiečių knygų įrišimai. Jų įtakoti vietiniai meistrai odinius knygų viršelius puošė dvejopai: reljefiškai išpausdami raštą arba kaus-tydami viršelį metalo (kalto, lieto arba štampuoto sidabro ar bronzos) apkaustais, kuriuos ruošdavo auksakalių cechai. Reljefiškų išpaudų ornamentas dažnai turėjo architektoninį pagrindą (šoninius apva-dus, išryškintą vidurinę dalį), apie kuriuos buvo komponuojamos arabeskos, kaspinių, augalinis arba ge-ometrinis ornamentas, figūriniai motyvai, herbai, įrašai, inicialai, superekslibrisai. (Internetinė prieiga nr. 15).

Atsiradus pramoniniam odos išdirbimui odininkai dažniau naudoja jau išdirbtą odą savo gami-niams. Tokiu būdu taupydami brangų laiką, kuris skiriamas gaminių gamybai. Lyginant senųjų amati-ninkų darytus darbus ir dabartinių menininkų darbus pastebimi aiškūs skirtumai. Anksčiau oda būdavo naudojama natūrali, jos spalva priklausydavo nuo jos rauginimo medžiagų ir būdo (koks augalinis rau-gas buvo naudojamas). Pajvairindami savo gaminius naudodavo paauksavimą, sidabrinčius žalvarinius, geležinius apkaustus kniedes. Labiausiai iki mūsų dienų išlikusi odos puošimo technologija – raižymas, štapavimas. Forma ir dekoras kuriamas atsižvelgiant į laikotarpio dailės stilių.

1932 – 1939 m. Kaune dirbo apie 30 knygiškių. Tuo laikotarpiu dirbę knygiškiai buvo neprie-kaištingi savo amato žinovai, patirtį perėmę iš kitų šio amato meistrų. Tačiau bene vienintelis to meto žymus profesionalas įrišinėjęs knygas buvo Tadas Lomsargis (1905 – 1942). Jo sukurtiems knygų vir-šeliams būdinga lakoniška, racionali neperkrauta kompozicija. Kurdamas knygų viršelius jis stengėsi pabrėžti natūralias odos savybes, ją minimaliai dažė, dažnai aplikuodavo kitos spalvos oda, kai kada taikė intarsiją, kartais raižė, detales akcentavo auksu, tamsiu kontūru. Piešinių ir šriftą išpausdavo karš-tuoju būdu. (Internetinė prieiga nr. 15). Pokario laikotarpiu “Dailės” kombinatuose įvairiuose Lietuvos miestuose gaminti albumai, knygų aplankalai, užrašų knygelės, aplankai dokumentams, dėžutės, ranki-nukai, piniginės ir kiti galanterijos dirbiniai, kuriems vartota vietinė chrominio ir augalinio rauginimo oda. Puošta išpaudžiant ornamentą klišėmis, pjaustant, dažant, inkrustuojant, deginant odą. V. Mano-maičio kaip odininko kūryba plėtojosi nuo perkrauto puošybiškumo iki lakoniškesnės, modernesnės

išraiškos. Dailininko albumų, užrašų knygelių ir kitų dirbinių paviršius buvo dekoruojamas grafiniu ir reljefiniu piešiniu, siekiant jo ryšio su daikto paskirtimi ir forma. Buvo paryškinaama natūrali odos faktūra, stengtasi pabrėžti specifines medžiagos savybes. Felikso Daukanto padaryti albumai, užrašų knygelės, piniginės, suvenyrai pasižymėjo lakoniška, funkcionalia forma, originaliu, kampuoto piešinio dekoru (kartais komponuotas šriftas), buvo modernūs. Per palyginti trumpą laiką kombinuose dirbusių profesionalų dėka buvo išplėtota unikali ir mažatiražė lietuviškų odos dirbinių gamyba. Nemažą šio laikotarpio odos dirbinių kolekciją turi Lietuvos dailės muziejus. (Internetinė prieiga nr. 15).

Analizuojant tolimesnių laikų meninius odos dirbinius pastebima serijinė gamyba „Dailės“ kombinuose. Nuo 1965 m. Lietuvoje pradėjo kurti pirmieji Estijos dailės instituto absolventai, įgiję dailiosios odos srities išsilavinimą. Eugenijus Jovaiša, Rūta Gudaitytė-Zaturskienė, Stasys Jančiukas, Ramutė Kupčiūnaitė, Algimantas Šlapikas. Su jų grįžimu į Lietuvą prasidėjo odos meno pritaikymas ir interjere. Daugiausia šioje srityje nuveikė E. Jovaiša. Odininkai kūrė dekoratyvinius dirbinius, stengdamiesi išryškinti medžiagines odos savybes - jos rupumą, minkštumą, tąsumą. Kūriniai buvo dekoruojami sąlygišku, plokštuminiu ornamentu, kuris buvo išgaunamas spaudžiant klišėmis, deginant, dažant, graviruojant. Pastebimai pakito ir „Dailės“ kombinatų serijiniai arba mažatiražiai odos dirbiniai. Jie pakluso bendroms laikotarpio tendencijoms dirbinį dekoruoti apibendrinto piešinio, sąlygiška kompozicija, lakonišku ornamentu. (Internetinė prieiga nr. 15).

Daugiausia kurta utilitarios paskirties dekoratyvinių dirbinių. Menišškai rišamos knygos, albumai, daromi aplankalai. Taip pat jaučiama ir vaizduojamosios dailės įtaka taikomosios dailės kūrinuose. Labiausiai įtaka atsiskleidė odos plokštėse, pano, dekoratyviniuose akcentuose, kurie jau buvo bendras odininko ir architekto rezultatas. Nemažai dekoratyvių interjero odos dirbinių sukūrė kaunietis Eugenijus Jovaiša. Jis liko bene vienintelis menininkas kuriantis odos pano architektūroje. Savo darbus pritaikė privačių interjerų puošybai. (L. Šatavičiūtė – Natalevičienė. Internetinė prieiga nr. 15).

Knygos įrišimo menas pasaulyje labai pasikeitė ir įvairavo nuo tradicinių, amatą fetišizuojančių aptaisų iki grynai konceptualių kūrinių, kurie skiriami ne vartojimui, bet parodoms kaip vaizduojamojo meno kūriniai. Šiuolaikiniame odos mene daug šmaikštavimo, ironijos, žaidybinio momento. Lyginant su užsienio kolegomis, lietuviai menininkai mažiau eksperimentuoja, labiau vertina tradicines vertybes dailiojoje odoje.

2. PAVELDAS NEIŠSEMIAMAS KŪRYBINIŲ IDĖJŲ ŠALTINIS

2.1. Etnopaveldas – etnodizaino ištakos

Juozas Burneika knygoje „Forma, kompozicija, dizainas“ pateikia sąvokos etnodizainas apibrėžimą. „Etnodizainas – (gr. ethnos – tauta + dizainas) – ilgus šimtmečius tobulintos, įvairiomis sąlygomis daryto darbo ir laiko patikrintos formos. Pagrindiniai jų bruožai – tai kuo įmanomiausias funkcionalumas ir medžiagas atitinkantis konstruktyvumas.“

Funkcionalumas, konstruktyvumas, patogumas naudoti – tai vieni iš pagrindinių kiekvieno dizainerio tikslų. XIX amžiuje ištobulėjus technologijoms, atsiradus masinei pramoninei gamybai ypač išryškėjo šie tikslai. Vis dar didesnis dėmesys buvo kreipiamas į praktinius dalykus, o formos kopijuojamos nuo senųjų amatininkų rankomis pagamintų dirbinių. Formos buvo skurdžios ir nebeįdomios. (V. Židonytė, 2002).

Vienu iš pramoninio dizaino pradininku laikomas „Bauhauzas“ – „Statybos namai“. Tuo laikotarpiu įsivyroja išgryninto geometrinės formos, jų kombinacijos. Išsiskiriantis paprastumu, išdailintomis formomis ir linijomis, geometrine abstrakcija, pradinėmis spalvomis. „Kad Bauhauzas klestėtų, menininkas turėjo iš mistiško svajotojo ekspresionisto tapti inžinieriumi –techniku konstruktyvistu.“ (Amy Dempsey, 2004). Šis stilius tampa lyg pačio dizaino klasika.

2 pav. Bauhauzo stiliaus gaminių pavyzdžiai.

Etnodizaino sąvoka šiomis dienomis rečiau sutinkama. Kiekvienas kūrėjas kurdamas daiktus vis dar remiasi laiko ištobulintomis formomis, bet jau akylai nebekopijuoja buvusių formų. Stengiasi joms suteikti naujumo, modernumo. Neišvengiami dialogai vyksta su konstruktoriais, inžinieriais. Reikalinga ne vien tai, kad forma būtų moderni patraukli, bet, kad ir atliktu funkcija ir tai nesudarytu jokio diskomforto naudotojui.

Peržvelgus senesnius laikus ir dabartinius nesunku pastebėti, jog daugybė buityje naudojamu daiktų buvo naudoti ir kažkada anksčiau. Tokie kaip keptuvė, arbatinukas, puodelis, kėdė, lygintuvas. Vienų formos keitėsi daugybę kartų, bet užuomina iš ko ji vystėsi vis dar galima užčiuopti. Pavyzdžiui, lygintuvas – formos, rankenos, svoris kito su kiekvienu laikmečiu. Mažiausiai kito lygintuvo pado forma. Taip pat keitėsi ir naudojamos medžiagos, kaitinimo būdas.

3 pav. XIX a. lygintuvai (prosoi)

4 pav. XX – XXI a. lygintuvai.

2.2. Lygintuvo (proso) vaizdinys - šiuolaikinėje menininkų kūryboje.

Menininkai savo kūrybai pasirenka vienokį ar kitokį prototipą. Vieni remiasi gamta, gyvūnais, augalais, kiti jau sukurtais daiktais: buities, kasdien naudojamais daiktais, etniniu paveldu.

Kiekvienas menininkas pasirinktą temą traktuoja savaip. Gan tiksliai atkartoja daikto struktūrą, dekorą tik padidina.

5. pav. Padidinto, stilizuoto lygintuvo skulptūra.

Kiti menininkai lieka prie tradicinio objekto dydžio tik įvesdami papildomas detales sukuria vienokį ar kitokį išpūdį.

6 pav. Menininkų požiūris į lygintuvą ir arbatinuką.

Dažnas buityje naudojamas daiktas savo vietą randa ir aksesuarų tarpe. Vieni pagyvina žmogaus aprangą, kiti puošia darbo kambarį treti tampa tiesiog interjero detalėmis.

7 pav. Aksesuarais tapę lygintuvai.

Šiuo metu senieji rakandai, kažkada amatininkų naudoti įrankiai patys savaime tampa dekoru detalėmis. Nieko nebestebina kambario interjerą pagyvinantis sendaiktis: lygintuvas, ašotis, virdulys. Iš naujo atrandamas senųjų formų grožis.

Lygintuvo formą kopijuoja ne tik menininkai, skulptoriai, juvelyrų, bet ir architektai. Visame Pasaulyje apstu dangoraižių vadinamų „flatiron building“ (pažodžiui išvertus reikštų lygintuvo pasta-

tai). Išvertus reiškia pastatas lygintuvas. Architektai „pasiskolino“ lygintuvo pagrindo formą ir suteikė jai dangoraižio aukštį. Tokiu būdu jie išsprendė kaip galima užpildyti miestų kelių labirintuose atsiradusius smailėjančias erdves, kur standartinio tipo namas netilptu.

8 pav. Lygintuvo formos pastatai New York'e.

3. ŠIUOLAIKINIO ODOS SKULPTŪROS ŽANRO IŠSKIRTINIAI BRUOŽAI

3.1. Odos skulptūrinės plastikos ištakos

Odininkai, kaip ir kiekvienos taikomosios dailės šakos atstovai, neišvengiamai privalo išgyventi tą stovėjimo priešais akmenį akimirką. Akmenį, ant kurio parašyta: "Diržus siūsi meną prarasi, meną kursį badu numirsi" (galimi įvairūs teksto variantai). (Internetinė prieiga nr. 3). Savo straipsnyje teigia Jurgita Ludavičienė.

Odos skulptūrinės ištakos siekia tuos laikus kai tik buvo pradėta naudoti oda. Buvo naudojami odiniai indai, talpos vandeniui nešti ir laikyti. Iš kailių ir odų statomas prieglobstis nuo lietaus, saulės ir vėjo. Kiekvienas bandymas buityje panaudoti, pritaikyti odą galėjo įtakoti skulptūrinės odos plastikos vystymąsi. Pačioje pradžioje, buityje pradėjus naudoti odą, buvo gaminami utilitarūs, buityje reikalingi daiktai. Bėgant laikui jie tobulinami, keičiamos jų formos. Didėjant žmonių poreikiui nebūti alkanam, nuogam, bet ir jaukiai įsirengti būstą, pradedama kurti ir meninius objektus pagyvinančius gyvenamąją patalpą.

Kiekvienoje gentyje, bendruomenėje, tautoje, šalyje vienokiu ar kitokiu keliu vystėsi odos menas. Daugiau ar mažiau imta dekoruoti ir kasdien naudojamus daiktus. Pradedama kurti nelabai praktiškus, bet dekoratyviai atrodančius daiktus. Dailiojo odos meno pradininkais santykinai būtų galima vadinti Amerikos gyventojus (indėnus, kaubojus) ispanus, italus. Tačiau dailiojo odos apdirbimo šaknys glūdi labai giliuose istoriniuose tarpsniuose: Egipte, Graikijoje, Romoje. Kiekviena tauta savotiškai vystė šį meną. Amerikiečių odos menas savitas savo piešiniais, graviravimais, kilimais Europoje, bet ypač išplėtotais šiame žemyne. Šiuose piešiniuose dažniausiai vaizduojami gyvūnai, meškos, laukiniai arkliai, ereliai, medžiotojai, vietiniai gyventojai indėnai, išryškinamos kaubojaus, klajoklio aprangos detalės, puošyba ir aksesuarai. Italai visame Pasulyje garsūs savo utilitariais gaminiais, batais, rankinėmis, dažnai gaminamais iš egzotinių roplių odų. Šveicarijos Alpių tiroliečiai išvystė siuvinėjimą odoje povų plunksnų siūlais. Ispanai ir turkai – pynimus ir varstymus.

Lietuvos teritorijoje daugiausia buvo gaminami įvairūs buitiniai dirbiniai iš odos: apavas, aprangos elementai, krepšiai, arklio pakinktai. Išplitus krikščionybei, pradėtos įrišti ranka rašytos arba spausdintos knygos. Įsigalint dvarų kultūrai, dekoratyviniais odos elementais imta puošti rūmų ir dvarų interjerus (odiniai tapetai, vadinami kordibanais), bažnyčių altorius. Oda aptraukdavo krėslus ir pasostes, važiavimo priemones. Iš odos buvo siuvasios pirštinių, diržai, rankinukai, gaminamos vėduoklės, ta-

bokinės, medžioklės krepšiai. Kordibanai buvo puošiami reljefiniais ornamentais, ištapomi dažais, auksojami, siuvinėjami. (Internetinė prieiga nr. 15)

Kordibanuose, knygų viršeliuose, aplankaluose pradėti naudoti reljefai taip pat galėjo įtakoti odos skulptūros žanro vystymąsi. Kaip medžio, keramikos skulptūrų prototipais dažniausiai tampa praeityje buvę utilitarūs daiktai taip ir odos skulptūros pradžia yra nuo pirmųjų odinių daiktų odos maišų, butelių ir kitokių tūrinių daiktų. Nemažai kuriančių menininkų skulptorių remiasi gamtos formomis, materialaus kultūrinio paveldo objektais, kitų šalių kultūriniu palikimu, asmeninėmis emocijomis, išgyvenimais.

3.2. Šiuolaikinė odos skulptūra ir skulptoriai

Dažnai išlikę seni daiktai, praeityje buvę utilitarūs, tampa dekoru detalėmis, savotiškais skulptūromis. Odos skulptūros žanras nėra toks plačiai paplitęs, kaip medžio, akmens ar keramikos skulptūros. Dažnai oda tampa tik pagalbine, dekoru detale darbuose iš kitos medžiagos.

3.2.1. Šiuolaikinė skulptūra lietuvių odos menininkų kūryboje. Lietuvoje kuriantys odos menininkai dažnai neapsiriboja vien utilitarių ar meninių kūrinių kūrimu. Dažnas daugelyje sričių išbando savo jėgas, kol randa tikrąjį pašaukimą. Taip pat nebūtų galima iš odos menų plėtojančių menininkų išskirti odos skulptorių. 1976 – 1990 metais odos menininkai daugiausia kūrė utilitarious paskirties daiktus. „Tačiau neapsieita be dirbinių, kuriuose, kaip ir visoje to laikotarpio taikomojoje dailėje, akivaizdi vaizduojamosios dailės įtaka. Ji, pirmiausia, atsiskleidė odos plokštėse, pano, dekoratyviniuose akcentuose, kuriuos kuriant odininkas ir architektas. Dekoratyvinių pano interjeruose sukūrė Milda Eitmonaitė (Vilniaus oro uosto administracinėse patalpose, 1983), Vladas Jankauskas (Rokiškio vaistinėje, 1985). Daug kūrybinės energijos interjero puošybai atidavė Eugenijus Jovaiša, odos darbais apipavidalinęs Kauno Architektų svetainę (1976), Kauno m. Vykdomąjį komitetą (dab. Kauno savivaldybė, 1978), Jurbarko kultūros namus (1980), Anykščių A. Vienuolio vaistinę (1982), Palangos kavinę “Gabija” (1983), Panevėžio muzikos mokyklą (1988)“. (Internetinė prieiga nr. 15). Keliems dešimtmečiams parėjus, taikomiosios dailės parodose pradėjo dominuoti dekoratyvinės odos plastikos darbai. Daikto funkcionalumas pradėtas derinti su jo dekoratyvumu.

Nemažai dekoratyvių meno kūrinių yra sukūręs Albinas Kavaliauskas. Jo kūryboje daugiau dominuoja utilitarių kūrinių. Tik dažnas darbas savo formatu ar dekoratyvumu pakeičia kūrinių paskirtį. „Perprastos odos kaip medžiagos galimybės leidžia autoriui laisvai manipuliuoti ja, kuriant bet kokią formą. Plastinė odos modeliavimo kalba transformuojasi, sukurdamą netikėtas objektų formas. Keičiasi

ne tik pats medžiagiškumo išpūdis – odos kūriniai tampa panašūs į keramiką, tekstilę, medžio ar akmens skulptūrą.

Skulptūrinėje odos formoje jungiasi linijos ir dekoras. Lygus paviršiaus plotas kombinuojasi su iškilimais ir faktūromis. Odinės objektų plokštumos pulsuoja nuo ramių, statišku, glotnių iki judančiu, bėgančiu ir besitransformuojančiu į naujas erdves ir santykius. Kiekvienos idėjos įkūnijimui pasirenkamas atitinkamas siluetas ir forma.“ Taip menininko kūryba apibūdina menotyrininkė Ernesta Šimkienė (2006, 14 psl.).

9 pav. A. Kavaliauskas 1997
Skrynia iš grupės “Palėpių
perlai” 45x40x48

10 pav. A. Kavaliauskas
1998 Dėžė iš grupės “Palėpių
perlai” Urna 25x25x25

11 pav. A. Kavaliauskas 2003
Tūrinė kompozicija „SOS“

Darbai pasižymi neperkrautu dekoru, subtilia plastika. A. Kavaliauskas kūryboje dažnai remiasi praeitimi, sendaikčiais, tai savotiškos jų interpretacijos. Darbuose dominuoja natūralios, organinės kilnės spalvos. Subtiliai padaryti prašviesėjimai sudaro dažnai naudoto daikto išpūdį. Menininkas savo kūryboje daugiausia vadovaujasi klasikiniiais, laiko patikrintais dėsniais.

Virginija Giniotytė daugiausia kuria skulptūras. „Funkcionalios skulptūros – tai ir yra taikomas menas. Cepelino formos krėslas – nei skulptūra, nei baldas. Manau, kad ne tik namuose, bet ir visuomeniniuose interjeruose šie daiktai gali rasti vietą.“ Taip savo kūrybą apibūdina pati autorė. (Internetinė prieiga nr. 10). Visa jos kūryba paremta gamta. „Gamtos dar nieks nepranoko ir neperspovė, man lieka įžiūrėti joje ir ištraukti iš ten mažutę dalelytę, išdidinti ją iki reikiamo dydžio, kaifuojant nuo formų ir spalvų begalybės. Tada vyksta asociacijų žaidimas, visa transformuojasi, ir tas buvęs mikroskopinis daikčiukas virsmo metu įgauna erotines bei sudėtingas skulptūrines formas. Oda "prašosi" atskleisti jos raukšliukų, garbanų ir paviršiaus reljefų diapazoną.“ Pokalbio metu su žurnaliste Ivona Žiemyte dėsto savo mintis autorė. (Internetinė prieiga nr. 17) Virginijos Giniotytės darbuose dominuoja raudona spalva ir jos atspalviai. Plastiškos linijos, aptakios formos.

12 pav. V. Giniotytė 2004 Objektai su stalčiukais paslaptim susidėti.

„Zitos Kreivytės parodoje mezgasi įdomus daiktų pokalbis - jų archetipinės ir kartu šiuolaikiškos formos kupinos kultūrinių asociacijų. Moderniam interjerui ir parodoms sukurtos knygos, dėžutės, dekoratyvinių objektų kompozicijos siejasi ne tik su šiuolaikinio dizaino, bet ir su dailės istorija. Naujaisi Zitos Kreivytės darbai ir kyla iš gamtos metamorfozių. Tai nėra sudaiktėję augalai arba daiktai, pavirtę į augalus. Rytiečių mėgstama besiskleidžiančio pumpuro forma kalba apie gamtos ciklą kaitą ir pasikartojimus.“ Savo straipsnyje rašo Milda Valentaitė. (Internetinė prieiga nr. 4) Panašiai kaip ir V. Giniotytės kūryboje vyrauja plastiškos linijos. Dominuoja natūralios, organinės kilmės spalvos. Darbuose išpūdis bandomas pasiekti per faktūrą, varstymus, papildomas detales.

13 pav. Z. Kreivytė 2002
Pasišiaušėliai

14 pav. Z. Kreivytė 2002
Ledo gėlės

15 pav. Z. Kreivytė 2002
Dykumos aguonos

Mažai savo koloritu skiriasi ir kitų menininkų plastiniai odos kūriniai. Vieni drąsiau kiti ne tiek drąsiai eksperimentuoja formomis. Dauguma kūrinių turi aiškiai atpažįstamus ir konkrečius prototipus: indus, gyvūnus, žmones. Nedrąsiai eksperimentuojama spalvomis formomis ir dydžiais.

16 pav. D. Mertingaitė Gajauskienė 2002 Ir aš noriu į Europą 35x27

17 pav. G. Aleksandravičiūtė Kuprevičienė 1986 Nustebimas h 29

18 pav. G. Aleksandravičiūtė Kuprevičienė 1998 Gyvis 33x28

19 pav. L. Tarbūnaitė Kreivaitienė 1996 Evoliucija I

20 pav. R. Andriulaitytė 1991 Dekoratyvinės dėžutės 17x17x17

21 pav. Regina Andriulaitytė 1998 Dekoratyviniai indai Vasara, Ruduo 17x27x27; 15x25x20

Pasak Lijanos Šatavičiūtės – Natalevičienės lietuviai menininkai mažiau eksperimentuoja, labiau vertina tradicines vertybes dailiojoje odoje. (Internetinė prieiga nr. 15)

3.2.2. Šiuolaikinė skulptūra užsienio odos menininkų kūryboje. Daug drąsiau odos plastines galimybes išnaudoja užsienio menininkai. Savitą stilių susikūrė Rex Lingwood. Pats apie savo darbus yra pasakęs, kad jis domisi kaip medžiagą jungti su vizualia kalba kuri sukurtu savitą darbų identifikaciją ir padidintų jų psichologinį dalyvavimą. (Internetinė prieiga nr. 11). Pagrindinis Rex Lingwood darbų skiriamasis bruožas: organišką plastiškumą. Savo darbams naudoja autentiškas technologijas,

demonstruoja neįtikėtinas odos plastines galimybes. Menininkas odos plastines galimybes pritaiko ir utilitariems kūriniais.

22 pav. R. Lingwood karvės, kiaulės oda, ožkena. (be pavadinimo)

Australų menininkas Garry Greenwood kuria unikalias odos plastikos skulptūras. Menininkas konstruoja organines formas remdamasis muzika ir teatru. Savo darbams leidžia pajusti vėjo dvelksmą. Linijos tampa plastiškos. Taip bandomas perteikti muzikos skambesys. Garry Greenwood pirmasis plačiai išgarsėjęs menininkas, kuris skulptūros gaminimui pasirinko odą. (Internetinė prieiga nr. 8) „Rafinuotu elegantiškumu dvelkiantys originalūs odos kūriniai. Šis talentingas be jokios abejonės pasaulinio lygmens dailininkas idėjų savo originaliems kūriniais semiasi iš Australijos čiabuvių – Aborigenų tradicinių amatų menų.“ (A. Kavaliauskas, 2003, 7 psl.) Menininko kuriamas daiktas nepraranda savo pradinės formos, išlieka aiškios, pažystamos formos.

23 pav. Garry Greenwood

24 pav. Garry Greenwood.

Menininkas iš Arizonos Rick Esping taip pat kuria skulptūras iš odos. Labiausiai jį domina kaukės ir žmogaus torsas. Menininkas įsitikinęs, kad niekas nekuria taip kaip jis kuria. Kuria nesilaikydama jokių ribų ar normų. Baigtą darbą apšvietus paprasta šviesa išryškėja dekoratyvios detalės. Rick Esping suvokė žmogaus torso grožį ir savo suvokimu tą grožį bando perteikti. Kurdamas kaukes dažniausiai remiasi gamta, plėšriaisiais gyvūnais. Vienoms kaukėms suteikia mistinius pavidalus, kitas kuria artimas natūrai. (Internetinė prieiga nr. 14)

25 pav. Rick Esping žmogaus torsai.

Leonard Potter menininkas iš Kalifornijos susidomėjęs trimate skulptūra. Savo darbams naudoja vienos spalvos odą. Ją formuodamas, glamžydamas, raukšlėdamas, tiesindamas, kuria žmonių veidus, šventuosius. (Internetinė prieiga nr. 13)

26 pav. Leonard Potter „Maloningoji mergelė“ (2000)

27 pav. Leonard Potter „Perkeltasis asmuo“ (1999)

Japonų menininkas Jun Nakahama savo odininko karjera pradėjo visai atsitiktinai. Dirbdamas žurnalistu, bendravo su daugybe menininkų, muziejų darbuotojų. Atsibudo vaikystėje buvusi aistra odai. Jo kūrybinės idėjos kyla iš vaikystės prisiminimais, jausmų, potyrių, simpatijos gyvūnams. Jo kūriniai nuolat jaudina, sukelia jausmus viduje ir ten pasilieka ilgam. Savo darbams specialiai naudoja tradicinį Japonų laka, tam, kad pateiktų odą nauja forma neprarasdamas natūralaus odos kvapo. (Internetinė prieiga nr. 18)

28 pav. Jun Nakahama skulptūros.

Forma ir funkcija yra akcentuotas dalykas odos menininko, ispano, Selim'o darbuose. Ramybė ir amžinybė, dekoratyvumas ir praktiškumas yra centras jo kūrybinių minčių, kad pasiektų užsibrėžtą tikslą, kūrybinę harmoniją. Istorija ir ateitis yra persipynusios jo darbuose. Antikos laikų spalvos persipina su moderniomis linijomis, tradicinė daikto funkcija persipina su šiuolaikine forma. Jis laisvai susieja Yin – Yang filosofijos idėjas su formomis iš gamtos. Menininko kūrinuose, jo filosofiniai pamąstymai suteikiantys atgaivą stebinčiajam juos. (Internetinė prieiga nr. 18)

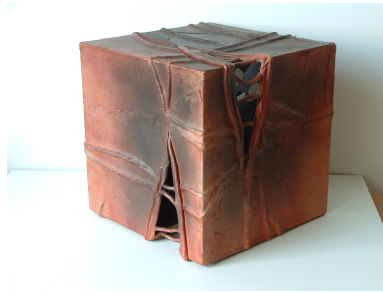

29 pav. Selim darbai.

Savo darbais jau pripažintiems menininkams stengiasi nusileisti šių dienų studentų darbai studentų darbai. Naudojamos įprastos, elementarios formos. Pateikiamos įvairios koncepcijos: visuomeninės, vidinės filosofijos.

30 pav. GTT 2002 vadovas A. Kavaliauskas

31 pav. Jelena Budrevičiūtė vadovas A. Kavaliauskas 2007

32 pav. Jurga Sutkutė vadovas A. Kavaliauskas

Nemažai Šiaulių universiteto studentų kūrybai daugiausia įtakos daro aplinkoje esantys daiktai. Savo išgyvenimus, emocijas, kūrybines mintis jie perteikia naudodamiesi, kaip prototipais, aplinkui esančiais daiktais.

33 pav. Jurga Kelpšaitė ir Darius Miežinis vadovas A. Kavaliauskas 2005

34 pav. Marius Rimdžius „Į vakarus“, vadovas A. Kavaliauskas.

„Kai išorinis dekoratyvumas „išlenda“ per spalvą, faktūrą ar tampa svarbus simboliškai (pvz. ornamentas); visavertės funkcijos gali ir nebūti. Regis, dekoratyvumas ir funkcija odoje pateisinami. Tačiau tikrai įdomūs tampa tik su ja žaidžiantys darbai (kaip antai J. Kelpšaitės (ŠU) apipinti indai, iš kurių gerklų besidriekiančios siauros odos srovelės imituoja vandens tekėjimą).“ Tai savo straipsnyje „Krokodilo pėdsako sindromas“ teigia menotyrininkas Ignas Kazakevičius (2003).

3.3. Odos plastinio meno raiškos ir technologiniai savitumai

Oda gali įgyti įvairiausių pavidalus. Likti pačia savimi – oda, pasidaryti panaši į medį, molį, metalą. Priklausomai nuo naudojamos technologijos ir norimo gauti efekto ji gali likti minkšta, švelni, bet gali tapti kieta ir šiurkščia.

Norėdami įvaldyti odos plastinio meno raiškos ir technologinius savitumus pirmiausia derėtų gerai išstudijuoti tai, kas jau yra sukurta. „Labai daug dėmesio skiriama senųjų klasikinių (autentiškų) įvairių technologijų studijoms. Vadovaujamosi nuostata, kad norint sukurti naują, reikia išstudijuoti ir žinoti kas prieš tai buvo sukurta. Įvairių šalių meno, amato technikų savitumai laikomi neįkainojamu lobynu, žyminčių atskirų tautų kultūrinį identitetą. Iš tiesų nuostabiai atrodo senieji Alpių kalniečių po vo plunksnų plėšomis išsiuvinėti odos vestuviniai diržai, Šiaurės Amerikos Indėnų spalvotais karoliukais puošti odos dėklai, sidabro, raudonųjų koralų, turkio juvelyriniai dirbiniai, pirmykšte estetika žavi Australijos aborigenų ir Afrikos čiabuvių odos dirbiniai. Šiandien šie dirbiniai mus stebina ne tik puikiai įvaldytu meistriškumu, bet ir savo autentiškomis formomis bei unikalia atlikimo technika.“ Tokius pastebėjimus apie odos technologijas po stažuotės Miunchene savo straipsnyje išdėsto A. Kavaliauskas (2003).

Menininkai kuriantys tūrinius objektus dažniausiai renkasi drėgnos odos formavimo techniką. Drėgną odą daug lengviau ir paprasčiau išstampyti ir klijuoti. Nuo šilto vandens suminkštėjusi oda daug geriau pasiduoda formuojama nei sausa. Prieš traukiant sudėtingesnius objektus patartina odą gerai išstampyti tam, kad traukiant objektą ji būtų elastinga ir daug lengviau suvaldoma pagal norimą formą.

Dar didesnis odos elastingumas mirkant ją 75 – 85 laipsnių Celsijaus vandenyje. Tokioje temperatūroje fibrilinis baltymas, pagrindinis struktūrinis komponentas, tiesiog susitraukia. Susitraukimo kiekis gali pasikeisti nuo 5% iki 40% priklausomai nuo odos charakteristikos. Kol oda yra šlapia ir karšta ji turi itin gerų plastinių savybių, elastingumo kokybę. Ji tempiasi ir traukiasi lėtai judėdama atgal kaip gumos gabalas. Kai ji pradeda vėsti ir sausėti ji darosi kieta. Kuo ilgiau oda yra kaitinta ir kaitinta karštesniame vandenyje tuo labiau oda keičiasi. Ji tampa vis labiau nepatvaresnė ir galiausiai visiškai nevirta. Norint dirbti sėkmingai reikalinga suprasti ir sugebėti kontroliuoti vykstančius procesus. (Internetinė prieiga nr. 11)

4. MAGISTRINIO DARBO TEMOS PROJEKTINIS TYRIMAS IR STUDIJOS

4.1. Anglinio “proso” formų įvairovė ir funkcija

Prosas (n. svet.) – lygintuvas, laidynė (Internetinė prieiga nr. 16). Dažniausiai šitaip buitinėje kalboje buvo vadinami angliniai lygintuvai. Forma (lot. forma – išvaizda, pavidalas) –visuma, plastinių elementų sandara, vaizdavimo būdas. (G. Šiukščius, 2005). Funkcija – paskirtis, vaidmuo, veikla. (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas). Analizuodama surinktus anais laikais naudotų lygintuvų pavyzdžius galėčiau juos suskirstyti į : anglinius, anglinius su kaminu, kaitinamus metaline plokšte, patys kaitinami, žibalinus, specifinius.

Angliniai lygintuvai be kamino. Į tokio lygintuvo vidų buvo dedamos žarijos. Lygintuvo dangtelis užsifiksuoja. Norint, kad neužgestu žarijos jis būdavo palinguojamas. Per esančias skylutes (viršuje arba apačioje) įeidavo oras ir neleisdavo užgesti anglims:

35, 36, 37 pav. Angliniai lygintuvai.

Beveik tuo pačiu metu (XVII a. pabaiga XIX a. pradžia) buvo naudojami angliniai lygintuvai su kaminu. Lygintuvo korpusas pradėtas gaminti uždaresnis. Dažniausiai korpuse turintys tik vieną skylę apačioje, įeiti orui.

38, 39, 40 pav. Angliniai lygintuvai su kaminu.

Galimas daiktas, jog tenkindami didikų poreikius, anų laikų meistrai modifikavo pačią lygintuvo formą ir pakeitė kaitinimo būdą. Pradėjus korpusą kaitinti metalinės plokštelės pagalba jo pačio aukštis pasidarė žemesnis. Sumažėjo ir papildomų puošybinių dekoru elementų. Įkaitinta metalo plokštelė būdavo įdedama į špižinį korpusą. Tokiu būdu užkaisdavo visas korpusas ir būdavo galima lyginti.

41, 42, 43 pav. Lygintuvai su metaline plokštele.

Neaukšto reljefo dekoratyvių elementų pradeda atsirasti lygintuvuose, kurie buvo kaitinami patys. Tokie lygintuvai, turintys metalines rankenas, galėjo būti kaitinami arti ugnies nesibaiminant, kad užsidegs rankena. Kiti tokio tipo lygintuvai turėjo nuimamas rankenas (46 pav.)

44 pav. Lygintuvas ~ 1915 m.

45 pav. Lygintuvas

46 pav. Su nuimama rankena.

Taip pat buvo naudojami ir specifiniai lygintuvai faktūrai gauti. Dažniausiai pasitaikantys yra grioveliams (klostėms) daryti. Tokie lygintuvai jau susidarydavo iš dviejų dalių. Tokie lygintuvai būdavo įkaitinami ir tada dedama medžiaga tarp jų. Tokie ornamentai būdavo naudojami siuvimui, siuvinėjimui, drabužių, šilko, moteriškų skrybėlaičių dekoravimui.

47 pav. Specialios paskirties lygintuvai.

Buvo pradėti gaminti ir dviejų paskirčių lygintuvai. Dažniausiai lygaus pagrindo su klostėmis skirtu daryti pagrindais. Vieni jų buvo persukami. Lyginimo pagrindą buvo galima pasukti išilgai per ašį priklausomai nuo poreikio. Kiti būdavo daromi su dviem plokštėmis sujungtomis vyriu. Tokie lygintuvai turėdavo užsegimo mechanizmą, kad būtų patogiu naudoti jį ir kaip lygintuvą lygiu pagrindu. Taip pat buvo gaminami ir su prikabinamomis plokštelėmis.

48 pav. Suderinti dviejų tipų lygintuvai.

Bendrais bruožiais apžvelgiant lygintuvų formų raidą galima pastebėti dekoru kitimą. Anglinių lygintuvų dekoru detalėmis tapdavo funkcionalios skylės orui į vidų pakliūti. Susmulkinamos iki minimumo ir išdėstomos aplinkui visą formą. Arba padaromos didesnės tik korpuso šonuose. Dažnai formą pagyvindavo dekoratyvi rankena kiek rečiau ornamentai ant korpuso.

Atsiradus kaminui dekoratyvumo pačiai formai jau suteikia jo plastiškos formos. Pasitaikydavo, kad kaminais būdavo gaminami labai dekoratyvūs (pavyzdžiui imituojama liūto galva).

Stebint tolimesnę dekoru raidą pastebima, jog dažniausiai juo tapdavo gamykliniai ženklai kiek rečiau tik dekoratyvūs ornamentai. Kaip ir anksčiau daugiausia dekoratyvumo pačiai formai suteikia įvairios rankenų konfigūracijos ar dekoratyviai ir plastiška tapusi pati lygintuvo forma.

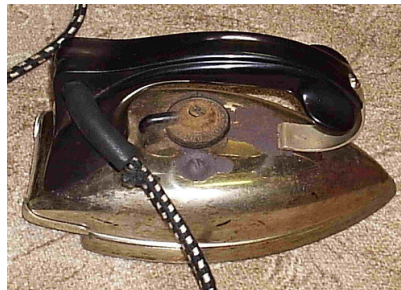
4.2. Špižinis lygintuvas šiuolaikinio lygintuvo formos prototipas

Gyvenimo būdas ir galimybės keitė daikto pritaikomumą butyje. Neturint galimybės lygintuvo korpusą kaitinti anglimis ar metaline plokšte sugalvota alternatyvi kaitinimo priemonė degiu skysčiu. Pačio lygintuvo forma pasidarė lankstesnių formų, aptakesnė.

49, 50, 51 pav. Lygintuvai kaitinami degiu skysčių (su talpa skysčiui ir pompa).

Elektros energijos vartojimui pasidarius neatsiejamu dalyku nuo gyvenimo būdo, pradėti gaminti elektriniai lygintuvai. Pačių pirmųjų elektrinių lygintuvu formos panašios į degiu skysčiu kaitinamus lygintuvus. Jau pradeda atsirasti ir kitokios medžiagos detalės. Dažniau rankenos daromos medinės, plastmasinės nebebaiminantis, kad kaitinant pagrindą jos gali užsidegti.

52, 53, 54 pav. Elektriniai lygintuvai.

Šiuolaikiniai lygintuvai senuosius anglinius lygintuvus primena tik pado forma ir anglies dūmą pakeitę lyginimą pagerinančiais vandens garais. Pati forma, karkasas, dažniausiai gaminama iš plastmasės.

55, 56, 57 pav. Šiuolaikiniai naujo dizaino lygintuvai.

Apžvelgiant lygintuvo raidą pastebimas išliekantis formų panašumas. Keičiantis technologijoms ir ieškant dizaineriškų sprendimų kito naudojamos medžiagos. Nesunku atrasti šiuolaikinių lygintuvų prototipus. Šiuolaikinio lygintuvo forma, su didesne ar mažesne modifikacija, išliko panaši į anais laikais naudotų lygintuvų. Pado forma nusmailėjanti į priekį su nedidelėmis variacijomis, menkai pakito.

58 pav. Šiuolaikinis lygintuvas

59 pav. Lygintuvas su nuimama rankena.

Atrodanti naujai ir elegantiškai dizainerių panaudota pusapvalė rankena jau buvo panaudota. Šiuolaikinio lygintuvo kaitinamoji dalis suplonėjusi iki minimumo. Aliuziją į anų laikų lygintuvą sudaro iš nekaistančios, dažniausiai plastmasės, pagamintas korpusas.

60 pav. Lygintuvas su garų funkcija.

61 pav. Žibalinis lygintuvas.

Šiuolaikinis lygintuvas turintis talpą ir purškimo mechanizmą priekyje panašus į žibalinį lygintuvą. Šiuo atveju panašumų mažai, lieka tik bendras bruožas – talpa skysčiui. Mygtukai atliekantys garų išleidimo ar vandens purškimo funkciją lieka kaip aliuzija į žibaliniuose lygintuvuose naudotas pompas oro padavimui, skysčio degimo palaikymui.

62 pav. Lygintuvas skirtas dengti paviršiams sintetinė plėvele.

63 pav. Lygintuvas smulkioms detalėms lyginti

Ne visada siuvėjui patogiu savo gaminius lyginti dideliu lygintuvu. Tam tikslui buvo naudojami mažo dydžio lygintuvai. Turintys ne aukštą padą, dažniausiai turintys metalinę rankeną. Kaitinami padedant juos ant kito rašto paviršiaus. Analogiškai šiomis dienomis naudojamas lygintuvas modelių paviršiams dengti sintetinė plėvele(61 pav.). Reguluojama temperatūra ir tikslus automatinis temperatūros palaikymas. Tinka plėvelių klijavimui ir paviršiaus įtempimui, išlyginimui.

64 pav. Lygintuvas su papildomai uždedamu padu

65 pav. Anglinis lygintuvas su kaminu ir uždedamu, klostėms daryti, padu.

Šiuolaikiniai uždedami papildomi padai dažniausiai nebeatlieka tos funkcijos kaip anksčiau. Dabar jie dažniausiai naudojami audinio apsaugojimui nuo nudeginimo, audinio atnaujinimui. Senieji lygintuvai dažniausiai turėjo klostėms daryti skirtus padus.

4.3. „Dialogo“ išraiškos skulptorių kūryboje.

„Domėkis kitais ,jei nori, kad kiti domėtusi tavimi“, - taip prieš 200 metų rašė baronas Von Knigge veikalė „Bendravimas su žmonėmis“. (Benesh H. 2001, p. 187). Lietuvių kalbos žodyne žodžio dialogas pateikiamos tokios reikšmės: santykių palaikymas, tarpusavio supratimo ieškojimas. (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas.) Kitame žodyne pateikiama platesnė šio žodžio reikšmė. Dialogas [gr. dialogos – pokalbis]: 1. 2 ar daugiau veikėjų pokalbis literatūros kūrinyje (dramos kūrinyje – pagrindinė kalbinės išraiškos forma); 2. lit. žanras – eiliuotas (nedraminis) arba prozos kūrinys, parašytas pokalbio forma; 3. keitimasis informacija tarp žmogaus ir kompiuterio, pvz., programuotajame mokyme; 4. nekonfliktiškas valstybių, organizacijų, asmenų bendravimas, tarimasis, aiškinimasis, svarstymas. (Internetinė prieiga nr. 19). Kiekvieną dieną žmogus instinktyviai „ieško“ kito žmogaus kuris galėtų su juo bendrauti. Perduoti savo sukauptą patirtį ar tiesiog perteikti susikaupusias emocijas ar išgyvenimus. Pareikšti savo nuomonę. Konfliktas taip pat tam tikra dialogo forma, kurio metu dažniausiai reiškiamos skirtingos nuomonės ir ieškoma bendro sprendimo.

Dialogas vyksta ne vien tik žodžiais, bet ir kūno kalba, veido išraiška, judesiais, formomis. Taip pat galimas dialogas ir tarp daikto ir žmogaus. Archeologinių kasinėjimų metu „prabyla“ ir rastos puodynų šukės, apyvokos įrankių, rūbų, rūbų aksesuarų liekanos. Žmonės atėję į muziejų, galeriją, parodą stebėdamas meno kūrinį, bendrauja su juo. Savo viduje analizuoja: pritaria arba atmetsiūlomas idėjas, koncepcijas. Pasak profesoriaus Vytenio Rimkaus skulptūra yra ir istorinės atminties saugotoja, ir galinga dinamiška jėga, galinti paveikti žmogaus mąstymą, psichologiją, pasaulėjautą. (1996)

„Meninės išmonės pasaulio panašumus į tikrovės reiškinius, joje vykstančius procesus neretai esti daugiau nei akivaizdūs.“ (Ž. Jackūnas, 2004). Nemažai meno tyrinėtojų jau atkreipė dėmesį į šį faktą. Skulptoriai savo darbams dažniausiai naudoja ne verbalinę – kūno kalbą. Nors ir savo kūriniams suteikia visiškai su kalba nesusijusius pavadinimus, bet tarp kiekvienos skulptūros ir žiūrovo vyksta dialogas. Sukelia atsiminimus, išgyvenimus sukelia tam tikras emocijas. Sustingusiose figūrose jaučiamas veržlumas, aistra, antrybė nuolankumas. Emocijų perteikimas neatsiejamai priklauso nuo tuo metu menininko išgyvenamų emocijų ir noro jas perteikti kūrinyje.

66 pav. Robert holmes skulptūra

67 pav. Bozena Happach „moteris su kamuoliu“

Pasirinktas žmogaus siluetas, kūnas. J. Noreikaitės skulptūroje jau vyksta dialogas tarp vienas prieš kitą pastatytų veidų. Sudaromas išpūdis, kad stebėtojas jau tampa pašaliniu asmeniu bandančiu įsikišti į nenutrūkstamą pokalbį. Visiškai kitaip „Dialogą“ supranta skulptoriai Rasa ir Gediminas Staškaukai. Stovėdamas vienas objektas dialogą verčia kita jo forma – monologu. Priartėjus žiūrovui monologas virsta dialogu tarp skulptūros ir žiūrovo.

68 pav. Joana Noreikaitė „Dialogas“

69 pav. Rasa ir Gediminas Staškauskai „Dialogas“

Visiems suprantamai ir aiškiai minčiai dažnas menininkas pasirenka abstrakčias formas. Tokie kūriniai dažniausiai sulaukia daugiausia dėmesio ir minčių. Paliekama erdvė žiūrovui rasti savąjį dialogą su kūriniumi, o gal net ir pačiu savimi. Vytenio Antanavičiaus ir Rolando Šmito skulptūrose vyksta nebylus dialogas tiek tarp pačios skulptūros, tiek ir tarp skulptūros ir ją stebinčio asmens.

70 pav. Rolandas Šmitas „Dialogas“

71 pav. Vytenis Antanavičius „Dialogas“

Dialogo samprata ne visada traktuojama ir suvokiama tiesmukai. Visais laikais menininko kūryba rėmėsi gyvybe. (T. Vijrand, 2001). Augalai, gyvūnai, žmonės – gyvos būtybės sugebančios bendrauti. Formos perkeltos į meno kūrinį realios ar stilizuotos bendrais bruožais nepraranda bendravimo galimybės. Kiekvienas meno kūrinys stebimas sugeba prabilti sava kalba. Kiekviename objekte, audiniuose, jų raštuose, paveiksluose, skulptūroje, yra tam tikra informacija pasiekama tik stebint ir analizuojant kūrinį.

5. KŪRYBINIŲ DARBŲ GRUPĖS „NEBYLUS DIALOGAS” PRISTATYMAS

5.1. Skulptūrinės grupės „Nebylus dialogas” koncepcija

Paveldo išsaugojimas opus klausimas šiomis dienomis ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje. Domėjimasis senaisiais amatais, naudotais įrankiais, rakandais kyla iš giminės artimo sąlyčio su amatininkyste. Didžioji dalis praėjusių kartų šeimose buvusių amatų išnyko be galimybės jaunajai kartai bent pamatyti gamybos procesą. Šiandieninis besaikis ieškojimas naujoviškumo, perdėtas garbinimas kitų kultūrų stumia iš mūsų kasdienybės ir tai kas dar išliko. Šiuo kūrybiniu darbu noriu atkreipti dėmesį mus supančius ryšius: praeities su ateitimi, amato ir meno. Su seneliais, tėvais sieja panašūs veido bruožais, kūno sudėjimu. Su kitais žmonėmis akių, plaukų spalva, mastymu. Magistro darbui pasirinktas lygintuvo prototipas, kaip amatininkų įrankį tapusį meno kūrinį. Pavyzdžiai surinkti ne tik iš Lietuvos, bet ir iš kitų užsienio šalių įrodė, jog lygintuvai nebuvo vienodi, bet savo struktūra ir paskirtimi jie buvo panašūs.

Magistro darbo kūrybine dalimi, kolekcija „Nebylus dialogas“, siekiama atkreipti dėmesį į dialogą tarp skirtingų laikmečių. Atskiros kolekcijos skulptūrų grupės yra kartu ir panašios, ir skirtingos. Susvetimėjimo samprata pateikiama per tradicinės plastikos ir jai priešpastatomomis išgrynintomis bauhauzo stiliui būdingomis formomis. Dialogo sąvoka pateikiama ne kaip tiesioginė kalba, bendravimas, bet kaip kalbėjimas per formas, formos plastiką, dekorą, kitas meninės raiškos priemones.

Klasikinės plastikos grupei naudojamos odos dailės raiškos priemonės: siūlės, faktūros (spausstos karšta kliše). Siekiama sukurti aliuziją į praeitį. Pagrindinė grupės mintis išreiškiama per objektų plastines formas, per daug nutolusias nuo pasirinkto prototipo, t.y. akcentuojamas pats daiktas – atpažįstamai transformuotas anglinis lygintuvas. Parinktos spalvos primena juodai baltą nuotrauką sustiprinančios aliuziją į praeitį.

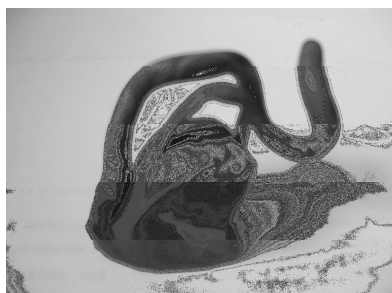
Antroje odos skulptūrų grupėje nebeakcentuojama lygintuvo forma, sutelkiamas dėmesys į patį lyginimo procesą siekiant sukurti aliuziją į ateitį. Šios grupės objektams pasirinktos tikslios geometrinės formos, konstruktyvios rankenas imituojančios detalės.

5.2. Kūrybinių grupių formų plastinių ir technologinių sprendimų analizė

Menininkai dažnai stengiasi savo idėjas reikšti per formas. Bandoma transformuoti realius daiktus. Odos panaudojimas sąlygojamas siekiu išreikšti vienokią ar kitokią formą. Grįžtama prie klasikinių

technologijų odos apdirbimo atkreipiant dėmesį į pačios odos tekstūrą, faktūrą. Dažnas kūrėjas grįžta prie pradinių kultūros ištakų. Savo kūryboje naudoja senuosius, tautinius, etnografinius motyvus.

I skulptūrinė grupė. Pirmąją kolekcijos grupę sudaro trys stilizuoto lygintuvo formos objektai. Jiems pasirinkta klasikinė formos plastika suteikiant judesį, emocijas. Trijų objektų tarpusavio emocinis ryšys išreiškiamas per skirtingas emocines būsenas. Prototipu pasirinktas špižinis lygintuvas su kaminiu. Improvizuojant suteikiama lengvos plastikos, judesio forma. Ieškant plastinio sprendimo atliekami formos ieškojimai lipdant jas iš plastilino.

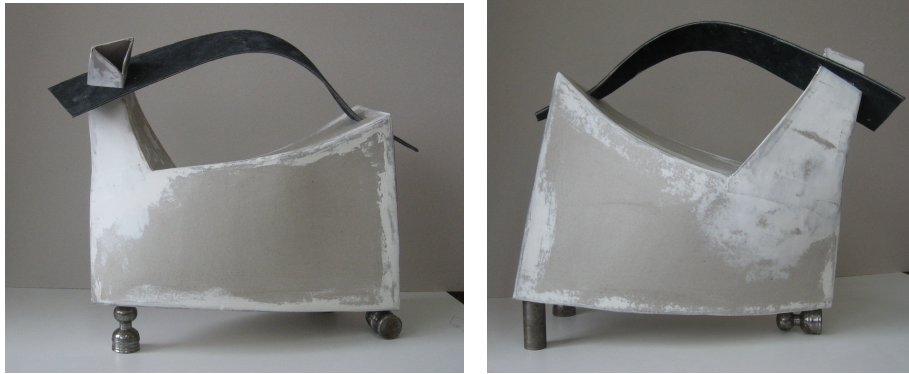

72, 73, 74, 75, 76, 78 pav. Plastiniai formos ieškojimai.

Greičiausiai buvo apsispręsta dėl dviejų grupės formų.

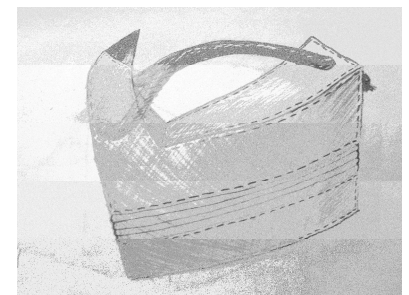
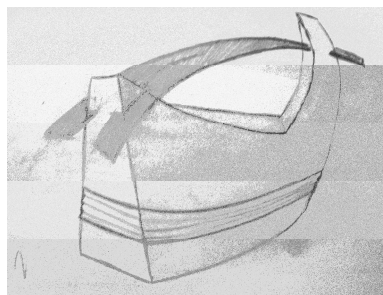
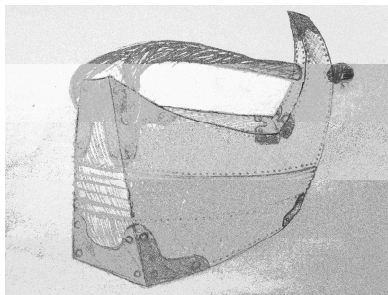
79, 80 pav. Pirmos grupės dviejų objektų maketai.

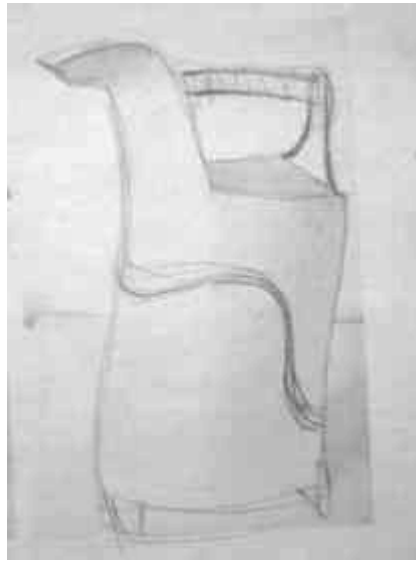
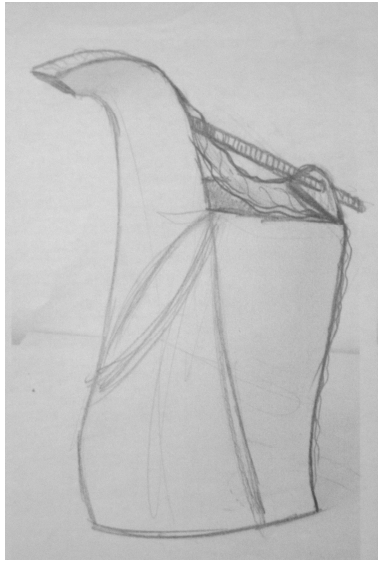

81, 82, 83, 84, 85 pav. Objektų kūrimo eiga.

Grupė kuriama palaipsniui: sukūrus pirmąjį, linkstantį besisukantį, buvo kuriamas antras. Aukštas, pasipūtęs, grakščių formų. Trečias plačiausias, vizualiai susidarantis iš dviejų atskirų formų.

Plastinėms formoms suformuoti naudojamas kartonas. Formos išgaunamos formuojant ir modeliuojant erdvėje, nenaudojant kitos papildomos formos. Lipdant formą iš atskirų kartono detalių atsiradę nelygumai panaikinami glaistant formas polimeriniu glaistu ir šlifuojant.

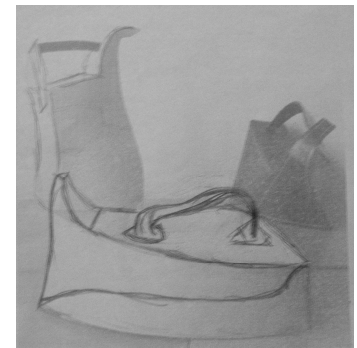
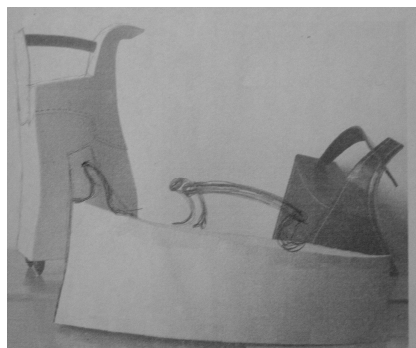
86, 87 pav. Grafiniai ieškojimai.

Darbui naudojama dažyta elastinė oda. Pagyvinti formai naudojama karšto spaudimo, faktūros metaline kliše ir dekoratyvinės siūlės. Rankenų gamybai naudojama tarpusavyje klijuota oda. Su klijuota oda apipjaunama pagal reikalingą formą, šlifuojama ir lakuojama.

88, 89, 90 pav. Klijuotos odos lakuota rankena ir kojelės.

Trečias objektas, apsisprendus dėl pagrindo formos, buvo modeliuojamas iš kartono. Pagaminus karkasą atliekami grafiniai rankenos ir apipavidalinimo ieškojimai.

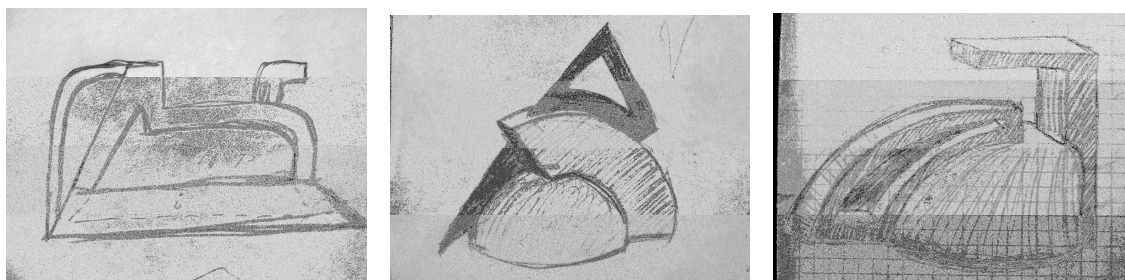

91, 92, 93 pav. Grafiniai ieškojimai.

II skulptūrinė grupė. Menininkai dažnai stengiasi savo idėjas reikšti per formas. Bandoma transformuoti realius daiktus. Odos panaudojimas sąlygojamas siekiu išreikšti vienokią ar kitokią for-

mą. Grįžtama prie klasikinių technologijų odos apdirbimo atkreipiant dėmesį į pačios odos tekstūrą, faktūrą. Dažnas kūrėjas grįžta prie pradinių kultūros ištakų. Savo kūryboje naudoja senuosius, tautinius, etnografinius motyvus.

Antra skulptūrinė grupė sukurta remiantis bauhauso principais: naudojamos išgrynintos formos, įprastos (pradinės) spalvos. Pirmiausiai atliekami grafiniai formų ieškojimai.

94, 95, 96 pav. Antros grupės grafiniai ieškojimai.

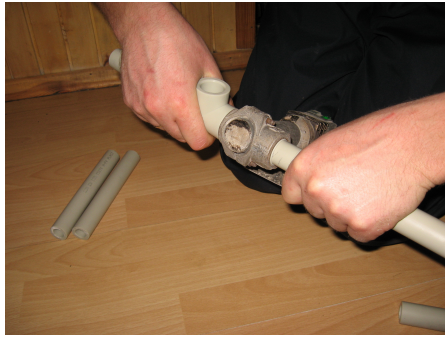
Pasirinktos sferos, pusės sferos, ritinio ir pusės ritinio formos. Ritinio ir ritinio formos išgautos lenkiant kartoną. Kitoms formoms išgauti panaudota papjė - maše technika.

97, 98, 99, 100 pav. Antros grupės objektai.

Formoms aptraukti naudojama veršelio oda, dėl savo elastingumo ir galimybės nudažyti reikiama spalva. Odai nudažyti panaudoti anilininiai dažai.

Norint pabrėžti šiomis dienomis šios skulptūrinės grupės konstruktyvumą, naudojamos techninės, konstruktyvios rankenos. Joms pagaminti panaudotos santechninės detalės: plastikiniai vamzdžiai, alkūninės ir trišakės movos, akles ir kitos.

101, 102 pav. Rankenų gamyba.

Dažoma aeroliniiais dažais. Kaip kontrastas naujoviškoms formoms panaudotos aplikacinės detalės, kuriose matomas vaizdas. Jomis norima perteikti jaunimo vidinį veržlumą.

Panašią technologiją savo kūryboje naudoja skulptorius Algimantas Šlapikas. Dažnai jo kūrinuose galima lengvai atpažinti buitines rakandus, istorinius reliktus. Dažnai jo kūrinuose randa vietą savotiški „sekretai“ skulptūros ertmėse talpinamos nuotraukos, žolė, lizdai, koriai, kaulai, laikraščių iškarpos. (internetinė prieiga nr. 5)

5.3. Kūrinio grupių analizė

Pirmoje kūrinų grupėje labiau akcentuojama objekto forma, plastinė raiška ir dekoras. Pagrindinė objekto, lygintuvo, funkcija neakcentuojama. Antroje grupėje daugiau dėmesio skiriama pačiam lyginimo procesui. Jam išreikšti naudojamos paprastos formos ir konstruktyvios rankenos.

Pirmosios kolekcijos grupė trys lygintuvai eksponuojami sudarantys tarsi uždara. Bendraujantys savame rate, lyg nekreipdami dėmesio į aplinkinį pasaulį. Kiekvienas iškeliantis į „viešumą“ savo vidinius nusistatymus: pasipūtimą, nuolankumą, abejingumą. Atspindintis mūsų visuomenės susiskaldymą.

103, 104 pav. Pirmą grupę.

Antroji kolekcijos grupė gali būti eksponuojama įvairiai: grupėmis 2 ir 3; kiekviena forma skirtingame aukštyje. Savo konstrukcija jie labai panašūs vienas į kitą, bet skirtingi savo vidumi. Vidinės emocijos nebeiškeliamos į viešumą. Esme tampa bendras tikslas – lyginti. Nebylus dialogas vyksta tarp abiejų skirtingų grupių tačiau turinčių bendrą tikslą tik skirtingai jo siekiančių. Pirmą grupę stengiasi likti savame, lyg ir uždarame, rate, su savomis ambicijomis. Kita grupė emociškai atvira tarpusavyje ir kitiems, pabrėžianti vidinį panašumą su kita grupe.

105 pav. Antra grupė.

Kolekcija skirta parodinei erdvei. Eksponuojama dviem atskiromis grupėmis. Grupės viena nuo kitos nepriklausomos, tai suteikia galimybę jas eksponuoti atskirai. Darbas taip pat gali būti eksponuojamas ir erdviame interjere kaip dekoru detalė.

IŠVADOS

Magistro darbe išsikelti tikslas: sukurti odos skulptūrų kolekciją „Nebylus dialogas“ perteikiančią susvetimėjimo fenomeną žmonių kartų tarpusavio bendravime. Nutrūkus informacijos, patirties perdavimui, nutrūksta ir galimybė išsaugoti senąsias tradicijas, papročius amatą. Siekiama parodyti senųjų daiktų formų darną ir estetiką, jomis improvizuojant, bet išlaikant esminius bruožus. Tuo siekiama atkreipti dėmesį į materialaus kultūrinio paveldo turtingumą ir vertę. Paskatinti naujai iš šių dienų pažvelgti į senuosius žmogaus gyvenimo, buities palydovus. Sukurta dviejų stilistiškai skirtingų grupių kolekcija paryškina atotrūkį tarp skirtingų laikmečių.

- Teorinėje darbo dalyje apžvelgta kailiadirbystės ir odininkystės amato raida.
- Išanalizuota per laikmečius, priklausomai nuo jo naudojimo (kaitinimo), kintanti lygintuvo forma. Surinkta vaizdinės medžiagos atskleidžiančios tiek, formos tiek dekoro kitimą. Palyginti vaizdiniai šių dienų ir anų dienų lygintuvų vaizdai. Atskleistas nenutrūkstantis ryšys tarp skirtingų laikmečių.
- Peržvelgta menininkų kūryba lygintuvo, dialogo tema. Toks ieškojimas leido suvokti, kad etnopaveldo motyvų naudojimas kūryboje – dažnas reiškinys. Dauguma menininkų, nepriklausomai nuo jo kuriamo meno, remiasi istorija, buitinais rakandais, jų formomis.
- Išanalizuotos bauhauzo laikotarpiu vyravusios formos.
- Apžvelgta skulptorių kūryba „Dialogo“ tema. Stebint skulptūras suvokta, kad dialogas atsiranda tarp bet kokio kūrinio ir jį stebinčiojo.
- Įgyvendinant kūrybinį darbą panaudotos klasikinės plastikos formos perteikiančios emocijas ir vidines būsenas. Atlikti grafiniai ieškojimai.
- Atlikti tyrimai leido įtaigiau perteikti pagrindinę mintį kūrybinėje dalyje. Apgalvotos eksponavimo galimybės.

SIŪLYMAI

Kolekcija „Nebylus dialogas“ norėta perteikti susiskaldžiusios ir užsidariusios, savuose ratuose, visuomenės modelį. Pabrėžti susvetimėjusį bendravimą tarp skirtingų kartų. Senosios – šventai saugančios atsiminimus, patirtį ir nepriimančios jaunosios kartos dėl šiuolaikiškesnio mąstymo. Ir jaunosios kartos – bandančios paneigti viskas kas buvo ir įrodyti savąsias tiesas. Šiuo darbu taip pat norima parodyti benutrūkstančius ryšius tarp buvusio amato ir esamo meno. Menininkai kartais naudojantys senąsias amato tradicija nebegali savęs vadinti amatininku, kaip ir buvę amatininkai negalėjo vadinti savęs menininkais.

LITERATŪRA

1. Burneika J. (2003) Forma. Kompozicija. Dizainas. Vilnius.
2. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Kompiuterinis variantas
3. Dempsey A. (2004). Stiliai, judėjimai ir kryptys. Enciklopedinis moderniojo meno vadovas. Persvikas.
4. Kavaliauskas A. (2003). Odos technologija. Šiauliai.
5. Kavaliauskas A. įspūdžiai po stažuotės Miunchene. Šiaulių universitetas, 2003, balandžio 25 d., p. 7.
6. Kazakevičius I. Krokodilo pėdsako sindromas. Literatūra ir menas, 2003 spalio 17, p.
7. Lietuvių etnogenezė ir tautinė savimonė (1998). Vilnius.
8. Paleckis – Kaktavičius L. (1998). Odininku per metus netampama. Šiauliai.
9. Rimkus V. (1996). Lietuvių liaudies skulptūra: ryšiai ir sąveikos. Šiauliai.
10. Židonytė V. (2002). Dizainas. Kaunas.
11. Jackūnas Ž. (2004). Menas – prasmė – pažinimas. Vilnius.
12. Jungtys (parodos katalogas) (2006). Šiauliai.
13. Šiukščius G. (2005). Dizainas. Vilnius.
14. Vijrand T. (2001). Jaunimui apie meną. Kaunas.

Prieiga per internetą:

1. <http://ausis.gf.vu.lt/mg/nr/2000/03/3pel.html> (2006 12 10)
2. <http://www.chambers.lt/naujienos/Pranesimas.doc> (2006. 11.20)
3. http://www.culture.lt/lmenas/?leid_id=2973&kas=spaudai&st_id=3455 (2007 06 18)
4. http://www.culture.lt/7md/?leid_id=545&kas=straipsnis&st_id=642 (2007 12 05)
5. <http://www.delfi.lt/news/economy/business/article.php?id=8595650> (2006 09 29)
6. http://www.gaumina.lt/totoriai/gyvenimas_2.html (2006.11.20)
7. http://www.groveart.com/shared/views/article.html?from=search&session_search_id=803461760&hitnum=1§ion=art.037754 (2007 03 15)
8. http://home.mira.net/~favilla/Greenwood/Garry_Greenwood.htm (2007 10 31)
9. <http://www.ipc.lt/wg/php/wg.php?zs=9&zn=30> (2006 10 15)
10. <http://www.klaipeda.daily.lt/temp.php?data=2003-10-06&id=1065118906> (2007 12 05).
11. <http://www.makersgallery.com/rexlingwood/cuirboulli-tech.html> (2007 10 31)
12. http://home.mira.net/~favilla/Greenwood/Garry_Greenwood.htm (2007 10 31)
13. http://www.missionsanmiguel.org/amarchive/potter_1/artist.html (2007 09 27)
14. <http://www.raedesign.net/artistPage.htm> (2007 10 31)

15. <http://www.tdaile.lt> (2006.12.10).
16. <http://ualgiman.dtiltas.lt/p1.html> (2007 06 18)
17. <http://www.ve.lt/?data=2006-05-12> (2007 12 05)
18. http://www.zinnia.com.tw/zinnia_atelier/word_1999_3_e.htm (2007 12 10)
19. <http://www.zodziai.lt/> (2007 06 14)

Ilustracijų metrika:

- 1 - http://ldmuziejus.mch.mii.lt/Rest_centras/Restauratoriai_Valujeviciene.htm (2006.11.20).
- 2 - Hudson J. (2007). 1000 newdesigns and where to find them.
- 3 - <http://www.patented-antiques.com/Fluters.htm> (2007 04 24)
N. Barauskaitės nuotrauka.
<http://colectinghouse.couk./domestic-collectables.htm> (2007 04 24)
- 4 - <http://terrence.marsh.faculty.noctrl.edu/lantern/iron.htm> (2007 04 24)
<http://www.kurpirkti.lt/> (2007 11 29)
- 5 - <http://www.eikongraphia.com/?p=418> (2007 04 26)
<http://www.ap.buffalo.edu/idea/udny/Section1.htm> (2007 04 26)
- 6 - <http://www.moma.org/collection/provenance/items/249.66.html> (2007 04 26)
<http://www.marxsaunders.com/guide/featured.imagepage.ihtml?f=14.2771&c=14> (2007 04 26)
- 7 - <http://djsgifts.hypermart.net/structure/CharmsOldTime.html> (2007 04 24)
http://www.petroffgallery.com/dynamic/fr_category_artist.asp?ArtistID=356&CategoryID=Ceramics (2007 12 05)
<http://www.eikongraphia.com/?p=418> (2007 04 26)
- 8 - <http://www.eikongraphia.com/?p=418> (2007 04 26)
- 9 - 11, 13 – 21, 30 – 34, - A.Kavaliausko asmeninis archyvas.
- 12 - <http://www.ve.lt/?data=2006-05-12> (2007 12 05)
- 23, 24 - http://home.mira.net/~favilla/Greenwood/Garry_Greenwood.htm (2007 10 31)
- 25 - <http://www.raedesign.net/artistPage.htm> (2007 10 31)
- 26, 27 - http://www.missionsanmiguel.org/amarchive/potter_1/artist.html (2007 09 27)
- 28, 29 - http://www.zinnia.com.tw/zinnia_atelier/word_1999_3_e.htm (2007 12 10)
- 35 – K.Vileikytė
- 36 – Radimo vieta, priklausomybė – Radviliškis, R. Gvildys
- 37, 43, 47, 48, 61, 63, 65 - <http://www.patented-antiques.com/Fluters.htm> (2007 04 24)

- 38 – Ričardas Miliušis
- 39 – [http://ejournal.emokykla.lt/muziejus13/index.php?action\[\]=IArticleShow::showArticle\(6530\)](http://ejournal.emokykla.lt/muziejus13/index.php?action[]=IArticleShow::showArticle(6530)) 2007 04 24
- 40 - <http://www.fortunecity.de/parkalleen/reitenlage/527/kamin.html#> (2008 01 13)
- 41 – N. Barauskaitės
- 42 – Arūno Šileikos
- 44 - Edvardas Baltrukėnas
- 45, 51 - http://www.collectinghouse.co.uk/domestic_collectables.htm 2007 04 24
- 46, 49, 53 - http://chloesplace.blogspot.com/2006_06_01_chloesplace_archive.html 2007 04 24
- 50 – <http://terrence.marsh.faculty.noctrl.edu/lantern/iron.html> 2007 04 24
- 52 – <http://www.ndsu.nodak.edu/ercc/exhibitions/closetgm/irons.html> (2007 04 24)
- 54 - <http://www.skelbiu.lt/1879268.html>(2007 11 29)
- 55, 56, 58 - <http://www.kurpirkti.lt/> (2007 11 29)
- 57 - <http://www.nnk.lt/lt/produktai/naujabuitinetechnika/smulki%20buitine%20technika/Lygintuvas> (2007 11 29)
- 59 - http://www.telecomtally.com/blog/2006/03/the_joy_of_housework_passed.html (2007 04 24)
- 60 - <http://www.elektromarkt.lt> (2007 11 29)
- 62 - <http://www.modelis.eu/rv-irankiai.php> (2007 11 29)
- 64 - <http://www.aroja.lt/?mod=contents&act=view&lang=lt&id=23>(2007 11 29)
- 66 - <http://www.modernsculpture.com/holmes.php> 2007 03 06
- 67 - <http://bohappach.netfirms.com/3D1.html> 2007 03 06
- 68, 70, 71 - <http://www.skulptoriai.lt/> (2008 01 04)
- 69 - <http://www.staskauskas.lt/> (2008 01 04)